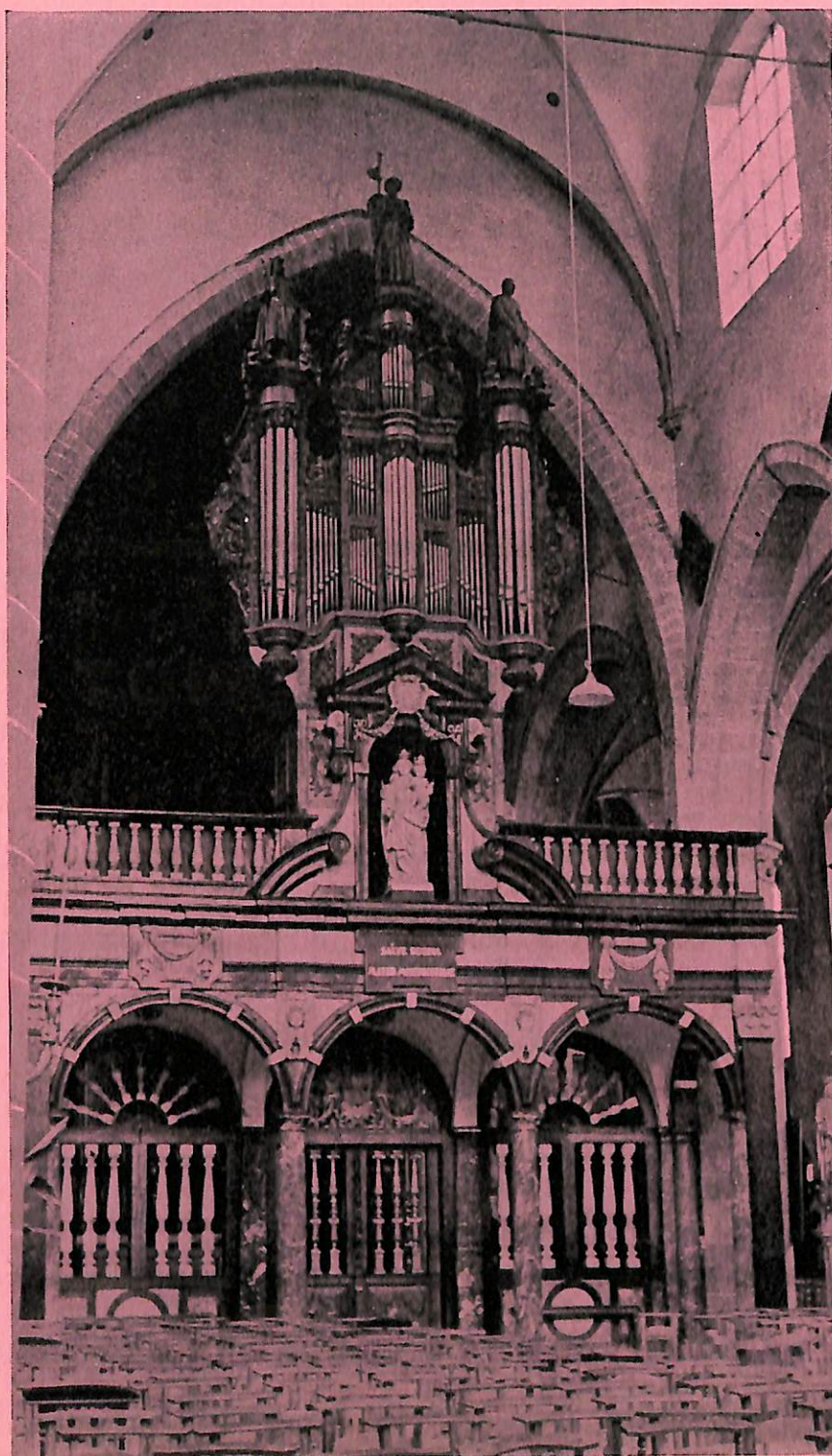

OCTOBER 1950

5^e Jaargang - N° 5

De Schalm

Tweemaandelijks Tijdschrift voor Orgelbeweging

ST-JACOBSKERK
TE BRUGGE

Foto Rotsaert
Brugge

Nieuwbouw

Restauratie

Jos. LONCKE, broeder & Zonen

EESEN (W.VI.)

**ZIJN ORGELS ZIJN DE
BLIJVENDE RECLAME**

ORGELS

HARMONIUMS

Gerard D'HONDT

ORGELBOUWER

HERSELT (Prov. Antw.)

**Stemmen ::: Herstellen ::: Ombouwen
Electrische ventilatoren**

**Kerk- en Salonorgels volgens electrisch,
pneumatisch en mechanisch stelsel :::**

Fa. Bern. Pels & Zoon - Lier

KERKORGELS

ELECTRISCH — PNEUMATISCH

Speciaal Electrische Sleepladen, het meest volmaakte systeem.

STEMMEN — OMBOUWEN — REPAREREN

DE SCHALMEI

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORGELBEWEGING

REDACTIE EN BEHEER :

Berten DE KEYZER
Tweebruggenstraat, 37, Gent.
Postcheckrekening: 4602.76
TEL.: 317.37

Voor Nederland: Piet VISSER
Linnaeushof, 87, Amsterdam
Tel. 52341

Abonnementsvoorwaarden:

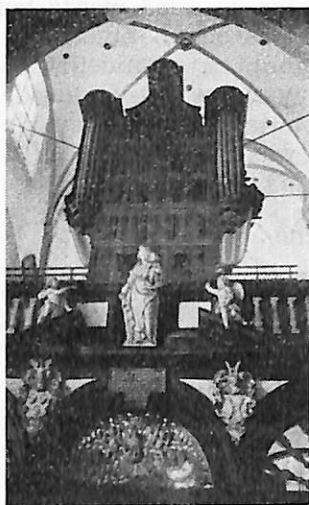
België: 100,— fr.
Nederland: fl. 7,50
Edition Heuwekemeyer
Amsterdam
Steunabonnement: 300,— fr.

uyt hou
ende trou

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: BERTEN DE KEYZER

ALLEENVERTEGENWOORDIGER VOOR NEDERLAND: EDITION HEUWEKEMEIJER
Tel. 530.86 Bredeweg, 21, AMSTERDAM-OOST Postgiro 335644

Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie

DE ST. JACOBSKERK TE BRUGGE

De Sint-Jacobskerk te Brugge fungeerde reeds in 1240 als parochiekerk. De oudste kerkrekeningen brengen ons echter slechts terug naar 1450, waarin we reeds de vermelding vinden van twee instrumenten: nl. het eigenlijke orgel en een positief of « clene orghele ».

Waar die instrumenten zich juist bevonden weten we niet. De kerk was toen nog niet de driebeukige kerk zoals we die thans kennen. Het was een eenvoudige kruiskerk met vieringtoren. We kunnen veronderstellen dat de torentrap, die tegen de toren gebouwd was in het midden van de kerk ook als doxaaltrap dienst deed. Daar de kerk toen nog geen eigenlijk doxaal bezat veronderstellen we verder dat het orgel in een nis dicht bij de toren hing (zwaluw-

nestsysteem) zoals we dat thans nog vinden te Vijve-Kapelle (West-Vl.).

Benevens een vermelding van de loodgieter in 1452 om te vermaken, en een levering van « loode an de clene orghele », vinden we de eerste orgelbouwer in 1456.

« Item heft pieter de coster betaelt van den oorghele 48p 6s 4d aan **Boudry** den oorghel-makere. »

Waarschijnlijk heeft Boudry omtrent 1455 een nieuw orgel geplaatst of wel een belangrijke herstelling verricht, gezien in dat zelfde jaar het orgel « geproufd » werd. De dispositie is onbekend.

Rond 1470 begint de grote verruiming van de kerk. Er wordt een hoofdbeuk en nog een

zijbeuk bij gebouwd, en in de hoofdbeuk een doxaal waarop het orgel geplaatst werd. Jammer genoeg ontbreken hier de rekeningen, maar in 1519 wordt het orgel van het doxaal afgenomen, zodat het orgel van Boudry waarschijnlijk van de nis naar het doxaal verplaatst werd. Een nieuw orgel werd er zeker niet geplaatst gezien in 1523 een ganse herbouwing van het orgel plaats grijpt, en er in 1528 een accoord gemaakt wordt om de oude torentrap (dus vermoedelijk ook doxaaltrap) af te breken, die dus van geen nut meer kan geweest zijn.

In 1487 vinden we voor het eerst Meester **Joos de bus**, die het orgel zal onderhouden tot 1518. In 1512 voegt hij een nieuw spel bij:

« Betaelt meester joos bus van den orghele te repareerne ende van een nieu fleutewerc met twee regysters te makene ».

In 1517 vermaakt hij « het positif een nieu clauwier ende het secrete ende andere werck » en wordt verder betaald om « twee blasebalcken te vernieuwene van ledere ende andere partyen bij hem ghelevert »;

« Item voor zyn moeyte die te makene ende voort van de orghele gheheel ende al te vermakene ende zekere pypen die ghebroken waren. »

Uit die rekeningen kunnen wij opmaken dat het orgel stilaan versleten geraakte en het verwondert ons dan ook niet dat we in 1520 een ganse vernieuwing zien plaats grijpen. Zo vinden we hier ook **Jooris de bus**.

« Betaelt by accordantie van prochiepape, kerckmeesters en dischmeesters meester jooris de bus den oorghelmakere over een posityf ende een cleen oorghele houte pypen op conditie tvoorn. posityf wederom te nemen voor de somme die de kercke daer afbetaelt thender nieuwer wercke ghestelt ende es de some van vier ponden groot, den voorn. meester jooris bus betaelt by den voorn. geaccordeert over dat hij den oorghele op den doxaal van den hooghen choore of ghestelt heeft ende bewaert, ooc over een patroen in barde beslegghen vander nieuwer oorghele tzamen de somme van 5 pond groot. »

Het orgel wordt dus afgenomen en bewaard. In datzelfde jaar wordt een « voot ofte zolderinge voor den nieuwer oorgele » gebouwd « inder noordhouck and twesthende vande kercke ».

In de huidige torentrap duidt een dichtgemetselde nis nog de deur aan die daar toegang op gaf. Van hieraf geven de archieven geen duidelijke plaatsbepaling meer. Het woord « doxaal » dient zowel voor de zoldering als voor het echte doxaal.

Jooris de bus plaatst in 1523 het orgel terug dat hij verwerkt heeft tot Groot Orgel met rugpositief (wat zijn specialiteit schijnt te zijn

geweest). Het meubel werd vervaardigd door « Rogier de Smet, de beeldensnyder ».

De dispositie is wederom onbekend.

Tot 1530 zal Jooris nog jaarlijks het orgel komen onderhouden, doch met zijn verdwijnen wordt het orgel helemaal verwaarloosd.

In 1538 doet « de clocludere » een « reparatie ander orghele » en elf jaar later, in 1549 betaelt men « joos moens, diendere van de clocludere voor zyn moeyte dat hy ghevaecht heeft de orghele dezer kercke ende scoone ghemaect de pypen ».

Over veel deskundigheid zal die diendere wel niet beschikt hebben, tenzij hij wel een zekere beroemdheid als « vaghere » moet geweest zijn, daar hij ook een jaarlijks paeyement krijgt « omme de grippe vande kercke te vaghene ».

Reeds het volgend jaar wordt de hulp ingeroepen van **Jan Waghers**.

« Betaelt mr jan waghers orgelmakere over een nieuwe pype by hem ghemaect inden orghele ende andere pypen verheghent ende twerck gheaccordeert. »

Meer heeft Waghers in St-Jacobs niet gewerkt, want drie jaar later, in 1553 wordt het orgel verkocht aan de parochie Zuijkerkerke (zonckerke buten brugghe) en ontmoeten we er meester **Yssebrant Clayszeune** van Breda die een nieuw orgel plaatst, waarvan de vermoedelijke dispositie als volgt was samengesteld (De Schalmei 1948 - I, blz. 27):

prestant 6 v. opene

octave 3 v.

mixture wel gheforniert naer den heesch van den wercke

simbaele ofte scherp, ook wel gheforniert

bordoen 6 v. luiden 12 v.

deze vijf registers saem zijn een vroom principael; volgen de andere registers:

holpipe 6 v.

open fleute 3 v.

ghemschen hoorn open ludende 1½ v.

scuflet ludende op de quinte van een voet

trompet 6 v. open

boven een zyncke onder ghegrosserd met een trompet ludende 6 v.

quinte deyne 3 v., ludende 6 v.

Tramlant, trommele en nachtegale ofte voghelsanck.

« Meester Jan oorganiste van Onszer Vrouwe, Meester Philips oorganiste van Sinte Salvators, ende **Joos Van de Keere** als jage daer toe ghenomen, » komen het orgel « prouven ».

Clayszeune, die een paar jaar het pastoreel huis van de kerk bewoonde, blijft het orgel onderhouden tot 1564, het jaar van zijn dood.

Het is **Jacques Stoop** die het nu regelmatig komt onderhouden. Hij wordt speciaal vermeld in 1579 « voor thebben overzien den oorghele als hem ghejonct voor een gratuyteyt voor acht daghen anden oorghele ghevaceerd. »

De geuzentijd werd voor de kerk een grote ramp. Onder de vele vernielde zaken bevonden zich ook het doxaal en het orgel.

In 1589 koopt men een nieuw positief bij Guilles Hughes. Het oude, waarvan de blaasbalgen reeds verkocht werden, wordt gekocht door **François Waghers**.

Met dit positief hebben ze zich een tijdje moeten verhelpen, tot in 1595 **Cornelis Van Torre** een prijs maakt voor een nieuw orgel.

Voor het eerst vinden we hier **Nikolaas Hellewout** vermeld; denkbeeldig slechts als adviseur, daar de prijs door Van Torre opgemaakt wordt en naderhand ook aan hem wordt uitbetaald. De dispositie is weerom nergens beschreven.

Gezien het doxaal nog steeds verwoest is, zal de plaats van dit orgel achteraan de kerk op de zoldering geweest zijn (het « positif oorghelekin » wordt door Hellewout's toedoen verkocht).

Aan de orgelkast worden geen kosten gespaard: we vinden betalingen voor 't maken van « diverse bancken, fryesen en molleuren ende andere wercken tot de ghestoelte ». Ook de bekende Brugse schilder Pieter Claeysens werkt aan het « pavillon vanden orghele, metsgaders tstoppen met goudt de croonementen ».

Was dat « pavillon » misschien een soort overhuiving dat als klankbord dienst deed? Het orgel, dat hoogstwaarschijnlijk maar een bescheiden dispositie had, aangezien de kerkraad het vooruitzicht had een groot orgel te bouwen wanneer het doxaal hersteld werd, zal wel een klankbord hebben kunnen gebruiken temeer daar het zich helemaal aan het uiteinde van de kerk bevond.

Hellewout onderhoudt het orgel tot 1608. Hierna moet er onenigheid ontstaan zijn tussen hem en het kerkbestuur want in 1615 wordt een herstelling uitgevoerd door **Dieryck Petersone**, en in 1617 betaalt men « **Meester Julius Sechar** orghelmaker te cause van het vermacken van orgele en boven dien vermackt het tranblant met een dobbel nachteghaele en een tambour »; bewijst dat niet dat de vermoedelijke dispositie, de wezenlijke was?

De volgende jaren heeft Hellewout « weer angenomen den orghel te stellen », echter voor niet lang want in de jaren 1623 en 24 is het **Joannes van Loo** en in 1626, 27 en 28 **Crespin Dubois**. Het fijne van de zaak zullen we wel niet te weten komen.

In 1629 wordt het groot doxaal gebouwd en

Détail uit een oude gravure.

die opdracht krijgt om een orgel te bouwen is... **Nikolaas Hellewout**.

Van dat orgel bezitten we het contract en de dispositie die we, gezien hun belangrijkheid, hier geheel laten volgen:

« **Conditien ende voorwaerde van de bestedynghe van den nieuwen orghele.** Wy, Joannes Baccius, pastor, Pieter de Voogt, Octaviaen van Marissien, Paulus Baudens, Inghel Stoet, Jacques Lambrecht, Hendryck van der Plancke, Johan van der Leepe ende M. Adriaen van der Woude, kercmeesters van St. Jacobs te Brugghe kennen bestaat te hebben soo wy besteten by dezen an M. Nicolaes Hellewout, organiste van St. Donaaskerke in Brugghe den welken ooc kent by desen anghenomen te hebben te maken ende te leveren ende te stellen in St. Jacobskerke voorzeit op den orghelzolder een nieuwen orghele met een nieuwe casse van goeden ende gaeven wagheschotten houte niet ryschaelde en alle doocnoop ende speck gheweert van suffi-

sante dichte in ghevolghe van den orghel van St. Donaas, emmers van sulken steke als hem van de besteders sal ghegheven worden al suffisantelyk, ende naer den heesch vande wercke ende te contentemente van de besteders, wesende van gaeven en goeden eekenhoutte. De casse sal gemackt wesen ront gaende ende met cyraet bestreken ende bevracht volghende het patroon by den annemer daervan gheexhibeert ende den orghel sal hebben ende inhouden elf registers :

« eerst een prestant ludende 4 voeten
 noch een bordoen ludende 8 voeten
 noch een octave luidende 2 voeten
 noch een mixture ludende 3 dicke
 noch een symbol ludende 2 dicke
 twelk is het volle spil
 « item een fluyte ludende 4 voet
 noch een quinte fluyte ludende 3 voet
 noch een schufelet ludende 1 voet
 noch een cornette ludende 3 dick
 noch een trompet) elk in twee ghe-
 ludende 8 voet) sneden om twee
 noch een schalmeye) differenten te
 ludende 4 voet) spelen.
 item een tremblant metten achtergaele.

« Sal daerenboven maken drye blasebalken ende een clavier; noch een deure in de casse om binnen in twerck te gaen. Welken orghel met al syn toebehooren sal moeten ghelevert syn ende ghestelt teghen half vasten vanden toecommende jaere 1631, wesende van goeden toone ende accorde naer het segghen ende jugement van meesters dies verstaende, de welke ten coste van onghelyke daer over sullen geroepen worden ist sake dat men het gheradich vyndt. » Annales Emulation 1929.

Het orgel wordt ingehuldigd op 2 Februari 1631. De organist van de abdij « ten Eechoutte » komt hem visiteren. In 1639 vinden we « betaelt aen **loys medaert** over het repareren vanden orghel. » Het is 4 jaar later, in 1643, dat we weer een orgelbouwer zien opdagen **Boudewijn Ledon**. Hij ontvangt de som van 14 ponden « over tvermaecken ende verstellen vanden orghel volghens den accorde daer van ghemaeckt. »

Na door de toenmalige organist van St-Donaas weer te zijn « geproufd », mist het orgel elk onderhoud tot 1659 waar we weer Crespin du bois ontmoeten.

Gregorius van Haeck repareert de blaasbalgen in 1666.

In 1669 vinden we een hele reeks betalingen nopens « het verzetten van den orgel ». Oorspronkelijk stond het niet in het midden van het doxaal maar aan de zuidkant, wat de constructie nog duidelijk laat zien. De orgelbouwer,

die het nu naar het midden zal verzetten is **Jacques Middaert** (ook geschreven Medaert).

De volgende jaren wordt het onderhouden door « den orghelmaecker » zonder dat de naam vermeld wordt. In 1680 echter wordt de naam genoemd: **Jan Van Belle**. Het is ook de laatste vermelding. Het instrument wordt volledig verwaarloosd tot 1747.

Het geslacht **Berger** zal het nu verzorgen.

Andries Berger accordeert in 1747, en wordt opgevolgd in 1760 door **Anthone**, die vermeld wordt « over het repareren ende accorderen den orghel ende het vermacken de blaesbalghen. »

In 1772 komt **Louis Berger** aan de beurt en vijf jaar nadien stelt **Dominicus Berger** het orgel accoord.

Het is **L. Van Peteghem** die in 1785 het geslacht Berger opvolgt, en die het jaar nadien een restauratie uitvoert waarvan wij echter de draagwijdte niet kennen. Hij ontvangt de som van « honderd ponden courant synen salaris over het vernieuwen en restaureren van den orguel »; « aen den zelve over het vertinnen van de orgelpypen ».

De schilder wordt voldaan voor schilderen en vergulden.

Van Peteghem onderhoudt het instrument jaarlijks tot 1829.

In 1830 wordt het toevertrouwd aan het Brugse orgelbouwersgeslacht **Hooghuys**, die parochianen waren van St-Jacobs. Hun werkhuis was gelegen in de St-Jacobstraat op amper honderd meter van de kerk.

Achtereenvolgens ontmoeten we er: Simon, Louis en Aimé.

Zo staat hier nog steeds het orgel van Hellewout, dat reeds op een bestaan van 240 jaren kan bogen; en uittreksel uit een verweerschrift (1870) van het kerkbestuur tegen het gemeentebestuur, die de kerk beschuldigd had te veel onkosten te maken, zegt ons duidelijk in welken toestand het geraakt was:

« L'Église de St. Jacques n'avait pas, il y a un an, d'orgue proprement dit, L'instrument qui en faisait l'usage, était tellement mauvais, déraqué et devenu insusceptible de réparation, que l'organiste en titre, Mr. Hubené, refusa de le manier plus longtemps et se retira du jubé; Le fait est de notoriété publique à Bruges. »

We schrijven 1869. Het kerkbestuur maakt met Louis Hooghuys volgend accoord tot het bouwen van een groot nieuw orgel.

« De ondergetekende Louis Hooghuys, orgelmaker te Brugge en de heeren kerkmeesters, der fabriek van de Parochiale Kerk Sint Jacobs te Brugge

Verklaren, mits dezen onderling te zijn overeengekomen en zich te verbinden tot het geen volgt:

De heer Louis Hooghuys, verbind zich te maken en te leveren aan het bestuur der Parochiale Kerk van Sint Jacobs te Brugge de volgende nieuwe werken moettende dienen voor eenen geheel en nieuwen orgel in gezegde kerk, namelijk:

- A. Twee nieuwe secreten van zes-en-vijftig gravuren in wagenshot, de dekstukken met vijzen vastgemaakt de soupapen dubbel beleidt en de ressorts in koper.
Deze secreten moeten kunnen bevatten de volgende spelen:

G r o o t o r g e l

Bourdon, zestien voet
Montre, acht voet
Viola de Gamba, acht voet
Dolciana, acht voet
Bourdon, acht voet
Flute harmonique, acht voet
Prestant, vier voet
Flute pyramidale, acht voet
Doublette, twee voet
Nazard, dry voet
Fourniture, vijf rangs
Cornet, vijf rangs
Bombarde basse, 16 v.
Bombarde sup., 4 v.
Trompette basse, 2 v.
Trompette sup., 2 v.
Clairon bas, vier voet
Clarinette, twee voet
Accouplement
Ventil.

P o s i t i f

Salicional, acht voet
Bourdon, acht voet
Flute harmonique, vier voet
Prestant, vier voet
Flute à cheminée, vier voet
Flageolet, twee voet
Basson bas, acht voet
Haut-bois, twee voet.

Het getal der pypen, voor de geheele orgel, belooft tot: achttien honderd en veertig.

- B. Al de voorgenoemde spelen of régisters moeten heel nieuw gemaakt zijn, en van de beste soort.
C. De facadepypen, ten getalle van honderd en vier, moeten vervaardigd zijn, uit zuiver Engelsch tin met schelpen en gepolierd; al de pijpen (métalliques) binnen het orgel, in zuiver Engels tin.
D. Twee-en-tachtig pijpen nieuw gemaakt in wagenshot, te weten: voor de bourdon zestien voet, voor de twee bourdons acht voet en voor de Flute harmonique.

- E. Twee nieuwe handklaviers a Bascule van zes-en-vijftig touchen (van ut tot sol) vier octaven en half en twee noten, zullende deze touchen beleid met ivoor en de Dièzen in ebbenhout, de klaviers voorzien van een mécanisme voor het accouplement der zelve.
F. Twee Abrégés of afleisel van de klaviers naer het secrete; geheel in wagenshot.
G. Een voetklavier van twintig noten (van do tot sol) met abrégé; al in wagenshot en de ressorts in koper.
H. De benooidge mécanisme tot de trekking der Registers met ysere tuimelaers, de knoppen of appels in palissanderhout met porcelijne platen, op dewelke de namen der Registers staan.
I. Een Blaesbalg a Bascule met réservoir in twee pompen en dubbel gegarnierd.

Al de voorgeschreven werken, zullen worden uitgevoerd en geplaetst naer den laetsten smaek en volgens het nieuwste stelsel, thans in gebruik, al de grondstoffen tot gezegde nieuwe werken, als: hout, koper, leer, zullen al naer goede hoedanigheid, van de beste soort en goed geconditioneerd moeten zijn.

De orgelkas of Buffet, uit te voeren met de ornamenten volgens het Plan; dit Buffet moet geheel in waegenschot vervaerdigd wezen; de dimensien der Kas zijn: hoogte zeven meters vijftig centimeters, en met de figuren negen meters hoog; breedte, vier meters zonder de ornamenten; diepte: een meter veertig centimeters.

Met voorgeschrevene nieuwe werken, zal worden aengevangen, zodanig dat het orgel heel voltrokken, teenemael geplaetst en gebruikbaar zy voor den vyftienden Augustus, achttien honderd, negen-en-zestig.

Het Kerkbestuur behoudt zich het regt, van na het voltrekken en plaetsen der bedoelde nieuwe werken en voor eene verdere betaling der zelve, eenen of meer deskundigen te kunnen benoemen; die gezegde nieuwe werken zullen onderzoeken en naerzien, hoe verre dezelve volgens de voorgeschrevene conditien zijn uitgevoerd.

Alhoewel het Kerkbestuur Kenners mag benoemen volgens goeddunken, is het nogtans den wensch van den aennemer om alle partijdigheid onmogelijk te maken, geene Keurders te nemen op de plaets waer de werken zijn uitgevoerd. »

* * *

De pijpen werden geleverd door het huis Vos van Brussel.

Dit orgel is zeker een der beste werken van Louis Hooghuys. Na Louis komt Aimé Hooghuys heel geregeld accorderen tot in 1885. Er

zijn jaren waarin zelfs tot vier maal toe ge-
accordeerd wordt.

In 1898 wordt een voetklavier van 27 noten
aangekoppeld.

Oscar Anneessens reinigt het in 1913.

Jules Anneessens brengt het voetklavier van
27 op 30 toetsen en plaatst een elektrische ven-
tilator in 1926.

In 1929 en 1945 ondergaat het orgel weer een

grondige reiniging door meester Jules Annees-
sens uitgevoerd. Wat aan te stippen valt bij
die laatste herstelling in 1945 is het wederom
openen van de twee bovenste rangen van de
Fourniture en de Cornet, waardoor het instru-
ment weer zijn oorspronkelijke schitterende,
maar tevens archaische kleur heeft teruggekren-
gen.

R. DERUWE

NOG OVER HET ORGELBOUWERSGESLACHT MEDAERT ALIAS MIDDAERT

*De Z.E.H. P. François, dirigent van het groot
Brugs Koor der Hoofdkerk, stuurt ons hierbij zeer
interessante aanvullende gegevens over dit orgelge-
slacht. Wij danken hem hiervoor zeer hartelijk.*

(N.v.d.R.)

Eerwaarde Heer A. Deschrevel vraagt in zijn
artikel over het orgelbouwersgeslacht **Medaert**
naar mogelijke aanvullingen bij zijne opsporin-
gen.

— Norbert Dufourcq, in zijn werk « Esquisse
d'une histoire de l'orgue en France du XIII au
XVIIIe siècle » (Paris 1935) haalt op blz. 243
het werk aan van de orgelmaker G. Médard in
1626 te Armentières. Heel waarschijnlijk is hier
spraak van Geeraard Medaert uit Roeselare.

— Uit de kerkrekeningen van St-Pieters te
Tielt:

1632 « An Mr Geeraert, orgelmaker, voor een
dobbelducaet besproken in de bestedinghe...
(van het orgel)

Item van X bouckxkens gouds tot het verghul-
den van orghelen...

Haelen van alle gereedschap en materialen van
orgel tot Rousselaer...

Item an voorseyden Mr orgelmaeker Geraert
Meddaert... voor het maeken en leveren van de
voorse. orgelen...

— Uit de collectie de Somviele werden vol-
gens de catalogoog Flandria ende 20-21 Dec. 1910
volgende documenten verkocht:

Nr 1039: Cachtem: Construction des orgues par

le facteur Jean Meddaert 1664, avec signatures.
Hieruit mag misschien besloten worden dat ook
de jongste zoon Geeraard het bedrijf van zijn
vader heeft uitgeoefend. Tenzij hier zou ver-
ward worden met Jacques.

— Wat Pieter betreft, ook hij was werkzaam
in O. L. Vrouwekerk te Kortrijk. De Acta Capi-
tuli B.M.V. Cortraci vermelden inderdaad tus-
sen 20 en 27 November 1693: « Refectio orga-
norum. Domini convenerunt cum Petro Mid-
daert refectore organorum, quod purgabit et
reficiet duo organa hujus ecclesiae et quod mi-
nus organum transferret suis sumptibus in me-
dio odei pro summa duodecim librarum grosso-
rum ut latius in contractu hodie inito. »

— Met Fredericq Cnobbele, die samen met
Pieter Medaert (1679-85) het orgel van Sint-
Maartens te Kortrijk repareert, en in 1685 als
orgelbouwer optreedt te Sinaai is waarschijn-
lijk te identificeren Mr Aendryck Knobbe, die
in het jaar 1686 te Kortrijk in de Abdij van
Groeninghe het orgel « ermaect » voor « on-
trent de vier en veertigh pont grooten vlaems ».
(Chronique et Cartulaire de l'Abbaye de Groe-
ninghe. N° XX du Monastichon Flandriae. Bru-
ges 1872.)

P. F.

(Zie ook nog over dit Geslacht Medaert in het bij-
gaand artikel over de orgelgeschiedenis van de St.-
Jacobskerk te Brugge, 1639.)

— It —

Marcel Dupré

★

De grootste onder de moderne organisten.

Marcel Dupré, werd te Rouen geboren op 3 Mei 1886, en stamt uit een familie van musici. Zijn grootvader langs vaders zijde, Aimable Dupré, was organist; zijn grootvader langs moeders zijde, Etienne Chauvière, was kapelmeester; zijn moeder was pianiste en violoniste; zijn vader, Albert Dupré was organist en leerling van A. Guilmant. Cavaillé-Coll had voor Albert Dupré een klein orgel (2 klavieren van 11 spelen) gebouwd, dat Marcel Dupré over enkele jaren aan de kathedraal van zijn geboortestad heeft geschonken, toen het beroemde orgel van die kerk door de bombardementen van 1944 was vernield.

Zijn vader was ook zijn eerste leermeester; het ging zo vlug en zo goed dat de acht-jarige Marcel tijdens een orgelinhuldiging het Preludium en fuga in e van Bach speelde; hij gaf op tien-jarige ouderdom zijn eerste orgelconcert te Rouen.

In zijn « Souvenirs » vertelt Louis Vierne zijn eerste ontmoeting met M. Dupré toen deze — hij was 10 jaar oud — de kleine fuga in g van Bach uitvoerde. Als twaalfjarige knaap wordt M. Dupré titularis van het orgel van St-Vivien te Rouen en gaat te Meudon bij A. Guilmant werken. Zijn uitgangsexamen op het Conservatorium noemde Vierne « le concours... le plus fameux que j'ai entendu au Conservatoire. »

In 1909 behaalde M. Dupré de eerste fugaprijs in de klas van Widor; in 1914 won hij de Prijs van Rome met de cantate « Psyche ».

Weldra vatte hij het plan op deze « tour de force » uit te voeren: het integrale orgelwerk van J. S. Bach uit het hoofd te interpreteren, meer dan 2000 bladzijden! In 1920 gaf hij de eerste uitvoering in 10 recitals; bij het laatste recital nam Widor het woord om de weergaloze virtuoos te bedanken: « Si Bach était présent ici, il vous serrerait sur son cœur. »

Van nu af beginnen de vele internationale concertreizen. Hij speelt te Londen op de bekende « Concert-Promenades » door Sir Henry Wood gedirigeerd, aan wie hij zijn Symphonie voor orgel en orkest opdraagt; op het Handelsfestival in het Cristal-Palace speelt hij met een orkest van 500 snaren voor een gehoor van 25.000 personen. In 1921 gaat hij voor het eerst naar Amerika waar men hem de titel geeft « A musical miracle... the master of masters »; de « Symphonie-Passion » is de vrucht van een aldaar gehouden improvisatie.

In 1927, na de dood van Gigout, wordt hij leraar benoemd aan het Conservatorium te Parijs; in 1934 volgt hij Widor op als titularis van het St-Sulpice-orgel dat hij het mooiste orgel van de wereld noemt.

Voor zijn leerlingen schrijft hij een indrukwekkend getal paedagogische werken van uitzonderlijke standing zoals: « Traité d'Improvisation », « Méthode d'orgue » e.a....

In 1939 doet hij de reis rond de wereld, en gebruikt daarbij zijn vrije tijd om de integrale uitgave van Bach's orgelwerken gereed te maken en 't was op de Rode Zee, in 't zicht van

de berg Sinaï dat hij het koraal « De Tien Geboden » noteerde.

Met de laatste vliegdiens kan hij nog, even voor het uitbreken van de oorlog, Frankrijk bereiken.

Tijdens de oorlog werkte hij in zijn verblijf te Meudon waar hij het Cavallé-Coll-orgel van Guilmant, maar gemoderniseerd, bezit. Dit verblijf pleegt hij te noemen « zijn laboratorium », « zijn kluis ». M. Dupré heeft de passie van het werk. Hoe dikwijls hebben zijn leerlingen hem horen zeggen: « je crois avoir fait des progrès » en zijn betreurde leerling Jehan Alain, zegde dat zijn vingers krom staan van het vele spelen.

Als improvisator heeft hij zich een wereldfaam veroverd; op gegeven thema's zal hij (zoals nog dit jaar voor de Franse Radio) in alle vormen improviseren: variaties, sonate in trio, symphonie... Men moet hem echter kunnen horen in de St-Sulpicekerk tijdens of na de goddelijke diensten. Men vraagt hem soms een gans concert aan de improvisatie te wijden, zoals dit gebeurde aan de Universiteit te Chicago op 26 Juli 1948.

De blijvende betekenis van M. Dupré, zijn grootste bijdrage, ligt echter op compositorisch gebied. Zijn « Trois Préludes et Fugues » opus 7, wekten bij hun verschijning opschudding door hun nieuwheid, nu gaan zij door als klassieke orgelwerken. De « Variations sur un Noël » zijn een waar festijn van klank en rythme, het is wellicht zijn meest populair en meest gespeelde werk. « Cortège et Litanie » is een werk dat onmiddellijk naar het hart grijpt omwille van zijn pregnant vervoerend en meeslepend thema dat met ware meesterhand wordt bewerkt. « Les Vêpres du Commun de la Ste Vierge » werden gecomponeerd ter gelegenheid van een godsdienstig festival te Londen: de psalmen werden door het koor gezongen terwijl M. Dupré tussenin op het orgel delicate versetten improviseerde op de antifonen van de H. Maagd.

De 2e Symphonie is een waar virtuosowerk dat de triomf van rythme en kracht uitschalt. Van de meest recente werken onthouden wij: « Tombeau de Titelouze » (waaraan Gregoriaanse motieven ten grondslag liggen), « Suite », « 2 Esquisses », « Hommage à la Vierge », en vooral de onvolprezen « Chemin de Croix », waarbij een bekend en zeer competent criticus

als Pater Florand, de naam van Bach uitsprak. Hier behandelt M. Dupré het goddelijk drama niet als een mystieker, maar als een realist, en dit verklaart waarom dit opus zo bitter en droef klinkt. Het is een grandioos, symphonisch fresco, dat beheerst wordt door verschillende leitmotieven. De 1e Statie bevat een van die daverende ziedende massabewegingen zoals alleen Dupré die kan uitbeelden; de 3e Statie is een zware, wankelende dodenmars; de 4e Statie verbeeldt door de plasticiteit van het motief de H. Maagd « frappée de stupeur »; de 5e Statie « un homme qui rencontre le cortège et se retire sur le bord de la route pour le regarder passer comme l'on regarde un accident; sur un ordre, il aide Jésus à porter sa croix, réglant peu à peu son pas sur le sien ». De 6e Statie: Veronika, een gulp van frisheid en archaische liefthalligheid; « les derniers accords symbolisent le silencieux miracle de la charité. » De 8e statie: de hartverscheurende klacht van de wende vrouwen en de innige, zalvende trooststem van de Heiland. De 11e Statie ontleent haar rythme aan twee onregelmatige, bonkende hamerslagen, door het motief van het lijden beheerst. De 12e statie is een lieve cantilene, onderbroken door de smartkreet van Jesus die sterft en « toen begon de aarde te beven... » De 14e statie: het klaagmotief van de heilige vrouwen wordt als een langzame, onzeggelijk-droeve mars bewerkt, en sluit met een bovenaardse visie « une vision céleste où seraient évoqués les lents battements d'ailes des anges ».

Dit bondig, al te bondig overzicht, kan ons een gedacht geven van de ongemeen-rijke en uitzonderlijke werkkraft van de Franse orgelmeester (buiten de uitgave van Bach heeft hij nog op zijn actief de uitgave van Händel, Liszt, Schumann en een Anthologie des Maîtres classiques de l'Orgue).

Moge de Voorzienigheid hem nog vele jaren bewaren om de heilige zaak van het orgel, vruchtbaar en meesterlijk te dienen.

Dr G. DE BECKER, ss.cc.

De meeste bijzonderheden hebben wij geput uit de studie van Dupré's leerlinge en uitzonderlijke componiste (dit jaar verschenen nog van haar « Twelve Choral Preludes » te Boston) Jeanne Demessieux, « L'Art de Marcel Dupré » in « Etudes », Avril 1950, pp. 48-63.

De Orgelbespelingen ARTIFEX te Antwerpen

Ruim een jaar geleden werd door het Kunstenaarsfonds ARTIFEX begonnen met het inrichten van de orgelbespelingen in de Dominikanenkerk te Antwerpen. Deze beweging om een waarachtige orgelcultus in het leven te roepen, is echter maar een onderdeel van een groots opgevatte activiteit op gans de lijn der schone kunsten. Het hoofddoel van ARTIFEX is; de geestelijke en stoffelijke belangen van de kunstenaars behartigen. De kunstenaar moet, door zijn kennissen en gaven, in staat zijn de hem behoevende en toekomstende ereplaats in de maatschappij, te kunnen verwerven. ARTIFEX zal de te volgen weg daartoe aanduiden. In deze zienswijze staan ook de orgelbespelingen. Bezorgd om de toekomst van dit gedeelte van ons kunstpatrimonium, wordt een uitweg gezocht om de moeilijkheden op te vangen die de meeste orgelisten ondervinden wanneer zij, eenmaal gewapend met diploma's allerlei, trachten zich een wig te drijven in een ontredderde samenleving. In alle openhartigheid gevraagd: wat blijft er over van de begeesterende illusies van zovele met talent begaafde jongeren? Wat al moed bv. heeft de orgelist niet nodig om zijn eigenlijk doel te kunnen bereiken, zich gans te kunnen geven aan zijn kunst, en wat een dosis aan inspanningen vraagt dit niet, om dan ten slotte toch vaarwel te moeten zeggen aan het ideaal dat hij innig nastreefde, zeer dikwijls gebroken door hen, van wie zij recht hadden op aanmoediging. Aldus verging het reeds velen die met geestdrift de orgelschool volgden. Men besloot uit deze bedenking nu niet dat door onze activiteit, bestaande mistoestanden plotse-ling opgehouden hebben. De eerste stap werd echter gezet en dat is al heel wat, wanneer men zich bewust was van dit uitzichtloze probleem. Het is echter nog te vroeg om te anticiperen op de toekomst. Zeggen wij alleen dat de vooruitzichten gunstig zijn, maar tevens door een bepaalde evolutie worden beïnvloed.

De eerste stoot tot deze beweging werd dan door het kunstenaarsfonds ARTIFEX gegeven. Het voorbije seizoen mag, op geestelijk gebied schitterend genoemd worden. Bizarde de vijf Bachrecitals ter gelegenheid van de J. S. Bach-Herdenking, zijn het publiek zeer welkom geweest en hebben dan ook diepe indruk nagelaten, zodanig dat men kritisch ging oordelen over de interpretanten, wat meteen hun begeestering bevestigde. Het spreekt vanzelf dat ARTIFEX alleen beroep doet op de meesters van het orgel-spel, zowel de bevestigde als de aankomende.

Voor de Bach-recitals deden we beroep op volgende kunstenaars: prof. Flor. Peeters, prof. Gab. Verschraegen, Lode Huybrechts, Victor Hens en prof. Gaston Litaize uit Parijs. In totaal werden 13 orgelbespelingen gehouden, waarvan verder nog medewerkten Willy Van Innis, Kees Stolk, uit Rosendaal en Nico Zeyen uit Rolduc. Zoals men ziet, werden ook buitenlandse orgelisten uitgenodigd, maar dit geschiedt met het vooropgesteld doel wederkerige bezoeken af te leggen, en in dit verband moeten we onze Nederlandse collega's geluk wensen, daar zij hierdoor begrip en inzicht getoond hebben, zodanig dat nu kan gesproken worden van regelmatige culturele uitwisselingen waarvan de didactische draagwijdte nog niet te overschouwen is. Het is de Antwerpse orgelist Victor Hens, die door ARTIFEX afgevaardigd werd om een tegenbezoek te brengen aan het buitenland. Zo zien we hem te Rosendaal, Eindhoven, Rolduc, Haarlem en Parijs. In November 11. trad hij op te Leeuwarden, waar hij een orgelbespeling gaf in samenwerking met de zangeres Maria Ceuppens, want ook voor uitzonderlijk begaafde zangers en zangeressen wil ARTIFEX mede helpen om baan te breken (zo was o.m. de Nederlandse altzangeres Jouck Couperus bij ons te gast). Het is de Nederlandse orgelist Piet Post en de Deense altzangeres Dagmar Chou, die ons een tegenbezoek zullen brengen, waarschijnlijk in Februari 1951. Zeggen we nu dat Victor Hens een verder gevorderde orgelcultus kon vaststellen bij onze noorderburen.

De publieke belangstelling was er zeer goed, in tegenstelling met Antwerpen, die op dit gebied een dodenstad gelijkt, niettegenstaande hier regelmatig uitgebeeld wordt langs radio Brussel en Antwerpen, tweemaal teksten in de dagbladen en de persoonlijke verwittigingen, die zeer talrijk zijn. Ofschoon wij hierover beschaamd zijn, kan men toch enkele verontschuldigen aanbieden. In eerste instantie kan men vragen: wie kent het orgel of deed iets om dit instrument te leren kennen? Het is dank aan de E.P. Dominikanen dat ARTIFEX aanvang kon nemen met deze tak van culturele opvoeding. Inmiddels konden we in het voorbije seizoen enige belangstelling wekken, maar deze is nog steeds zeer broos. Zij die op de bres moeten staan ontwijken de strijd, om niet te zeggen: staan met de vijanden tegenover elke opvoedende en culturele actie, en in dien zin, waarom zou onze activiteit ook geen apostolaat zijn in dienst van een gemeenschappelijk geestelijk welzijn en

aldus de vrede dienen? Indien we hiermede niet willen dwepen, mogen we toch vragen dat geestelijke en burgerlijke overheden, een brede kijk zouden krijgen, aangepast aan de tijd, een ruimer inzicht in culturele aangelegenheden, (bijzonder wanneer de feiten voor zichzelf spreken) en dat zij de tomen van een verouderde conventie ietwat zouden lossen, ten einde de weldoende opgang van een nieuw en schoon streven niet te remmen, ten voordele van hen die graag naar ruïnen staren.

Dit kleine pleidooi om te bevestigen dat ARTIFEX geenszins de bedoeling koestert, als de zoveelste sociëteit te doen aan « kunst om de kunst » een plaag die bv. te Antwerpen mede oorzaak is, van een geleidelijke decadentie op elk cultureel- en artistiek gebied. Het is dat ziekelijk-spectaculaire, dat ARTIFEX in al zijn kunstuitingen wil bannen? Men moet terug tot de kern der dingen keren, want daar ligt de oorsprong, de bron van elke uiting. Vanzelfsprekend is een orgelrecital geen spectaculaire kunstmanifestatie, (tenzij men de wansmakelijke mayonaise-brouwsels hierbij rekent, die in bepaalde kerken van ons land toegelaten zijn — althans stilzwijgend — en soms door de radio uitgebraakt worden om genoeg te doen aan de cultuurmensen!)

Het is wel gedeeltelijk hieraan te wijten dat het zuivere orgelspel — het oorspronkelijke — zo moeilijk doordringt tot de massa. ARTIFEX maakt zich in deze dan ook geen illusies en is begonnen van meet af de grondslag te leggen voor een waarachtige orgelcultus te Antwerpen. We wensen tevens de basis te leggen van een groots opgevatte samenwerking tussen de landen van het Europese continent. De muzikale geest der ouderen, — voor hun instrument, — moet terug opflakkeren, en begeestering wekken bij de lauwen, die zoveel praten over kunst en cultuur, maar het vertikken een stap te zetten naar een topuitvoering, waar zij de kans krijgen een voorraad geesteskracht en schoonheid op te doen, ten bate van zichzelf en hun omgeving. Wat wordt er tegenwoordig toch kabaal gemaakt en leven, terwijl de thermometer van het kunstbeleven reeds lang gedaald is onder nul. Het bijwonen van een orgelbespeling moet voor deze zonderlinge roepers een akte worden van culturgebuis, maar het gaat er gelijk in de parabel; de ene heeft een vrouw getrouwd, een andere kocht een os en moet hem proberen; in onze tijd kan men er aan toevoegen: hij heeft een auto en moet voor « zaken » uit. Zoals men ziet: nihil nove sub sole.

Wat nu genoemde samenwerking betreft, is ARTIFEX doende en in onderhandeling met die landen welke over schitterende orgelisten beschikken. Antwerpen moet een centrum

worden van drukke culturele uitwisselingen op ieder gebied. We willen de meesters van het orgelspel uit alle landen beluisteren, en de onzen als vertegenwoordigers van ons kunstpatrimonium, naar die landen afvaardigen.

Het kan niet anders, of deze kontaktnaam biedt grote geestelijke voordelen. Is het Bach niet, die honderden kilometers ver loopt om de « Abendmusiken » van Buxtehude bij te wonen, en doet Haendel niet sportief mede aan een orgelspel-wedstrijd te Rome. Een sportieve geest in de kunsten? Michel-Angel, Rafaël Sanzio, Leonardo da Vinci en zovele anderen die « de groten » werden, daar zij dachten nog veel te kunnen leren, zelfs van hen die minder waren.

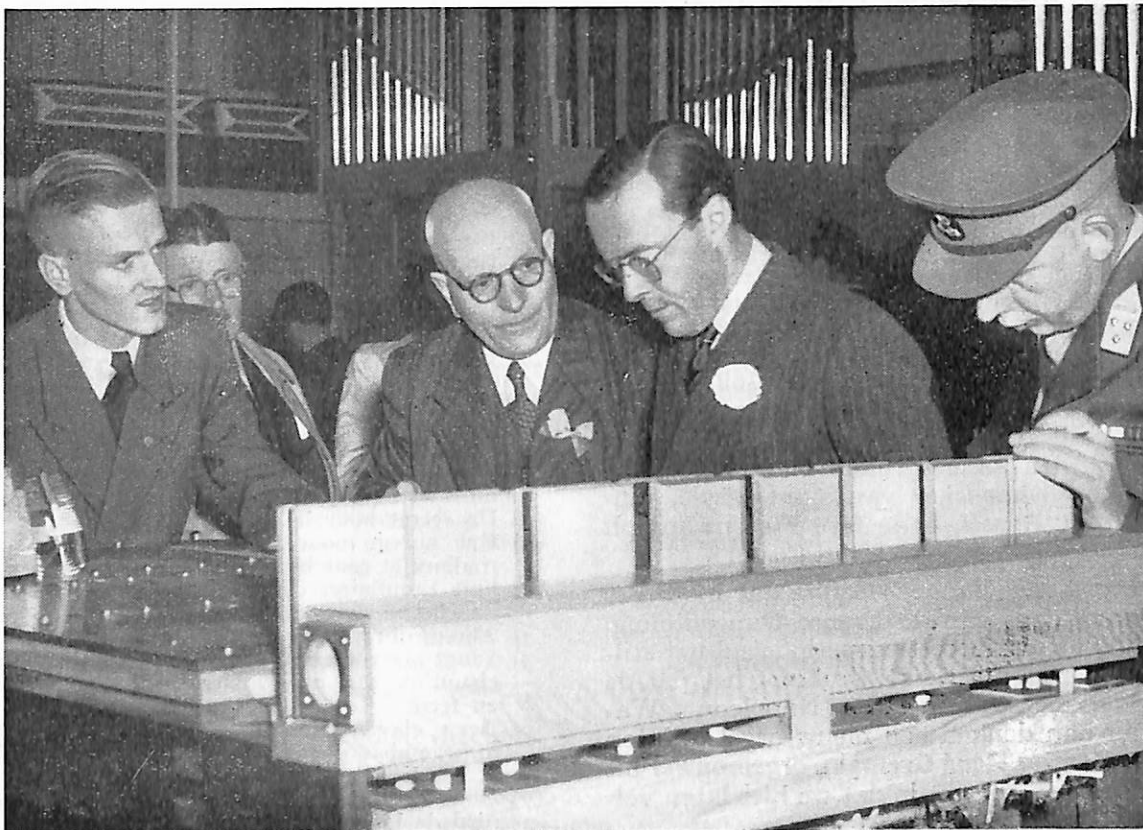
Voor ons ziet het er uit alsof wij kortelings te kort hebben aan geschoolde krachten van het zuiverste gehalte. Een verder doordrijven van de orgelbeweging in ons land dringt zich onvermijdelijk op. Weliswaar hebben wij de Abdij Tongerlo, waar pater Titus zich degelijk inspant om een drietal recitals per jaar te organiseren. Ook te Gent is er soms drukte en doet Gab. Verschraegen goed werk, trouwens, tussen onze drie instellingen werden reeds bepaalde overeenkomsten afgesloten (1). Maar 't moet onvermijdelijk crescendo gaan, omdat op dit terrein nog vele mogelijkheden zijn, met dien verstande althans, dat men strenge voorwaarden stelt, want het mag niet uitgroeien tot minderwaardigheid, zo zouden we een slechte zaak dienen. Dat bepaalde orgelisten met ledige ogen naar deze orgelbeweging opkijken, kunnen we best aannemen, voor sommigen wordt het moeilijk, maar bepaalde jongeren kunnen zich nog hervatten, wanneer zij niet bevreesd zijn voor de grote inspanningen welke het degelijk orgelspel vereist. In deze dieptegang van gedachten wil ik even wijzen op de billijkheid en zelfs noodzakelijkheid voor onze eerste-rang kunstenaars, die plaats te bekleden welke hen door de hogere graad van hun kunst toekomt, dit om het tweede aspect van het ARTIFEX-doel te onderlijnen. Ook hierin moet een grondige kentering komen, waaraan we onze beste krachten zullen wijden, al weten we bij voorbaat, voor een onoverzienlijke chaos te staan. Voor de lezer is het echter reeds duidelijker geworden uit hetgeen voorafging, op welke wijze « geestelijke en stofelijke belangen » door ARTIFEX betracht en gediend worden, ten bate van de kunstenaar.

Thans werd het tweede seizoen der Antwerpse orgelbespelingen ingezet. De eer was aan Hubert Houët uit Eindhoven, die aldus meteen zijn vaardig meesterschap op manueel en pedaal kon bevestigen. Een bezoek brengt ook iedere maal een bespreking mede, ditmaal als gevolgtrekking hebbende een tegenbezoek van de Antwerpse orgelist Lode Huybrechts aan zijn col-

lega's in Nederland. Ook voor Willy Van Innis uit Mechelen werden vooruitzichten gesteld in dien zin. Een bres in het bolwerk Parijs werd dit jaar geslagen; ook in de lichtstad zullen onze orgelisten binnendringen, en dit door een omsingelende beweging langs andere steden van Frankrijk. Er is dus reden om ernstig aan het werk te togen en met aandacht de orgelbeweging te volgen. Voor de vrienden van het orgel

is het tevens een gelegenheid om vruchtbaar mede te werken aan een taak die tevens de gemeenschap dient. Mochten we het Cicero wederom mogen nazeggen « Honos alit Artes », de eer voedt de kunsten. Jos KOKKEN

(1) Heeft schrijver bovenstaand artikel ooit iets gehoord over vijf jaargangen van « De Schalmei » en over de « Gentse Orgelfeesten »?

De grote belangstelling voor de Orgelbouwkunst vanwege Z. H. Prins Bernard, blijkt duidelijk uit bovenstaande foto. (Van links naar rechts: dhr Pels, dhr A. Pels senior, Prins Bernard.)

archivalia over het orgel in watou

Hoewel wij het archief van deze kerk niet « à fond » doorzocht hebben, toch viel het ons mee, tijdens onze Seminarietijd, bij een vluchtig zoeken naar bronnen voor een Karel Grimminck-studie, de hand te kunnen leggen op enkele stukken in verband met het kerkorgel. Deze gegevens die weliswaar maar teruggaan tot de vorige eeuw, vinden we toch het publiceren waard omdat we hier een dispositie — de éniġ bewaarde? — aantreffen van Meester René Germain (1), orgelbouwer te Ieper bij het begin der vorige eeuw. Aldus wordt het ons mogelijk een juister inzicht te krijgen in de werkwijze en de kunstopvatting van die locale bouwer.

Het oudste gegeven over het orgel van Watou treffen we aan in het « Register en notitieboek der kerk van Wervik », blz. 13:

« Vercoght an dheeren van het Magt vande prochie Wathou.

Memorie dat den houden orgel vercocht is geweest op schepencamer door dheeren van het magistraet in ons presentie aen den borgmre. van Wathou voor 400 gulden met de casse ende . . . is weg getransporteert den 7 7bre [1725]. » (2)

Dit oud orgel deed dienst tot 1769. Alsdan werd in de vergadering van de vier wetten, op 4 Juni, beslist een nieuw orgel te bestellen. Hiertoe werden aangesproken: « **Mre Vanderhaeghen, orguelmaecker** van synen style, binnen de stadt **Ryssel**, ende Mre Florens-Joseph Cretuill, schrynwercker . . . van Ceclin » (3).

Het orgel van Vanderhaeghen zal in dienst gebleven zijn tot aan de Franse Omwenteling. Tijdens de Franse bezettingsperiode zal het stilaan vervallen zijn geraakt. Zo komt het dat de Heren Kerkmeesters in 1815 (Napoleon - Waterloo) er aan denken een nieuw orgel te laten bouwen. **Meester René Germain, orgelbouwer uit Ieper**, dient een project in dat we hier laten volgen:

Mémoire d'un orgue neuve, que j'ay l'honneur de présenter à Monsieur le Curé et Messieurs les fabriciens de l'église paroissiale de Watou.

Primo une montre en étain poly chantant le 8 pied	fr. 550
2) Prestant chantant le 4 pied en étain	150
3) Bourdon chantant le 8 pied les basse en bois de chesne de valencienne le reste en plomb	150
4) Une flutte chantante à lunissons du prest.	120
5) Une doublette chantant à l'octave du prestant	110
6) Un nazard chantant à la quinte du prestant	96

7) Un cornet à cinq tuyaux sur marche étant composé 1) Bourdon 2) Prestant 3) Nazard 4) Quarte 5) Tierce	190
8) Une tierce parlant à la tierce de la doublette	80
9) Fourniture à trois tuyaux sur marche	180
10) Une cimbale à deux tuyaux sur marche	110
11) Une trompette basse en étain chantant le huit pied	200
12) Dessus de trompette en étain	110
13) Basse de clairon en étain chantant le quatre pied	110
14) Dessus de clairon en étain	30
15) Basse de cromorne en étain chantant le huit pied	130
16) Un haubois en étain	70

Totale du montant des jeux du grand orgue fr. 2406

J e u x d u p o s i t i f

Primo une montre en étain poly chantant le quatre pied	fr. 220
2) Un Bourdon chantant le 8 pied les basse en bois de chesne de valencienne	150
3) Une flutte chantant à lunisson du prestant	120
4) Une doublette chantant à l'octave du prest.	110
5) Un nazard chantant à la quinte du prestant	96
6) Un cornet à trois tuyaux sur marche	130
7) Une fourniture à trois tuyaux sur marche	150.
8) Un clairon basse en étain chantant le quatre pied	110
9) Un dessus de clairon en étain	50

Totale du montant des jeux du positif fr. 1136

Primo pour le grand orgue faire deux secret en bois de chesne de valencienne montant jusqu'au fa et ut dieze embas	fr. 500
2) Un secret pour le positif	400
3) Une abregé pour le grand orgue avec 54 roulaux et cent huit palette en ferre et cent huit tumulaire, cent huit vergette en bois de chesne avec du filleton à chaque bout	80
4) Abregé du positif compris les bascule	50
5) Vingt six roulaux de bois de chesne avant chaqu'un 2 pouces quarré avec 52 palette en ferre	50
6) Deux clavier montant jusqu'au fa et ut dieze embas garnie en os blanc et polie et et les dieze en bois debaine	140
7) Quatre soufflet en bois de chesne ayant cinq pied de longueur sur deux pied et demi de large avec trois ply et demie	580
8) Portevent en bois de chesne, tremblant doux, seize balencié en ferre ayant dix huit pouce de longueur sur un pouce de large trois ligne depai	50
9) Pour le positif neuf pilotte en ferre, six ligne en carré avec un crochet a caque et une palette à chaqu'un	18

Pour secret soufflet, abregé clavier etc. totale fr. 1868

Le dit memoire porte en semble le tous compris entièrement à la somme de fr. 5400

J'ay l'honneur d'observer à ses Messieurs que je garantis la ditte orgue deux anné consecutifs et facile à

touchée et d'une bonne harmonie pouvant être vûe et entendue de tel artiste qu'il se presente. Ses Messieurs auront la faculté de prendre une exsépaire daprès lachévément de l'ouvrage. Tous est à ma charge à lexception du transpore qui est à la charge de la fabrique.
GERMAIN, facteur d'orgue à Ipres.

De kerk, die waarschijnlijk over de nodige middelen niet beschikte, gaf opdracht het voorgestelde orgel te bouwen tegen het Feest van St-Michiel 1816, doch zonder Positief en één blaasbalg minder. Het nieuw dokzaal werd gemaakt door Carolus Ryckebusch (1815); in de borstwering ervan werd de voorzijde van het positief ingewerkt en bezet met stomme pijpen.

Naarmate de kerk over geld kon beschikken werd dit orgel verder uitgebreid. In Juni 1817 komt Germain er een Bourdon 16 aan toevoegen. Tegen 15 Oogst 1818 is het Positief bijgebouwd. Op 10 Juni 1820 zien we Sr Germain betaald worden voor het plaatsen van een Bombarde; op zijn beurt koopt hij dan het oud orgel af tegen 275 Fr.

Of Meester Germain nog regelmatig terug is gekeerd naar Watou om zijn orgel te onderhouden, hebben we niet nagegaan in de kerkrekeningen. In elk geval is dit het jongste werk dat we van hem kennen (4).

Het duurt nu tot 1837 eer we nieuwe gegevens vinden. Het is een brief, met tegenadres « **P. Van Peteghem, orgelmaeker by de roodelyvekens n° 2 Gent** » en waarin prijsopgave voor de nodig uit te voeren werken aan het orgel:

« Uytneimen ende cysschen de 2 orgels guldens 180-0-0
 De speilen in het ginirael de helft van hun geluyd niet gevende, om dit te bringen op onze maniere ende force, met het repareeren der 4 blaesbalken 80-0-0
 Alle de . . . (5) tongwerken (cromorne uitgezonderd)... te ervormen op onze maniere met vernieuwing van tongen vernieuwing van verscheide slappe mond stukken ende razetten, windsakken, etca... 300-0-0

Waarschijnlijk heeft Van Peteghem dit werk niet uitgevoerd, anders is het niet verklaarbaar dat acht jaar nadien « **Mijnheer Ludovicus van Houtte - van den Poel, orgelmaker te Wareghem** » zich den 30 December verbindt: (6)

- 1) ...alle de tounspelen te vernieuwen (dat is alle nieuwe klokke onder eynden er aen te maken) de krommehoorn alleen uitgenomen...
- 2) van twee nieuwe fournituren te plaatsen, eene in den kleenen orgel van dry pypen par touche en eene in den grooten orgel van vier pypen par touche...
- 9) van den orgel volgens de getuygenisse van deskundigen zoo wel gaende, harmonieuse, welluydend, luydruchtig en welgesteld te maken als eene van de beste orgels duer oude Van Peteghems verveerdigt. (Was Van Houtte soms een leerling van Van Peteghem?)

- 12) van deze acte te vernietigen naer de volle betaling en van de dagheuren van den orgelmaker geene melding te maken op hunne registers ten zy in cumulo. (Ontging men ook dan reeds de fiscus?)

Het werk werd voltrokken binnen het jaar 1846 en de orgelbouwer stond er voor in het orgel « dry jaren kosteloos goed te houden ». Uit het laatste betalingsbewijs blijkt dat bij die herstellingswerken ook het klavier « gekeerd » werd. In 1857 ontstaat een « Compromis tusschen de kerkfabriek der gemeente Watou en den Heer **Ureel Frederijk, orgelmaker te Crombeke** ». Deze overeenkomst bedraagt:

1. Een derde klavier (voetklavier?) aen den grooten orgel met het mecanijk bedragende...
2. Den orgel grooten en kleinen te kuisschen en in harmonie stellen.
3. In het positif een monter te placeren...
4. Een klarinet superius in den grooten orgel...
5. Een pedael om den orgel te doen dobbel spelen (normaal koppel?)...
6. Blaesbolg reservoir...
7. Om de cornet te verplaatsen met de bourdon pijpen beneden in de kas...

Daarenboven verplicht zich de orgelbouwer het orgel twee jaar, tweemaal 's jaars « goed te houden en te doen accordeeren. »

We moeten nu wachten tot 1910 vooraleer we verdere gegevens aantreffen. Het oud orgel is vervallen; **Jules Anneessens uit Meenen** dient op 15 November een bestek in voor een nieuw orgel (mekanisch systeem) dat werd ingewijd op 13 Oogst 1912. We laten hier de nieuwe dispositie volgen:

Groot Orgel 56 noten

1. Bourdon 16 - 44 pijpen oud orgel
2. Bourdon 8 - 14 p. in hout, 42 in spotted
3. Montre 8 - 12 p. in hout, 44 in spotted
4. Violon 8 - 12' p. in zink-aluminium, 44 in spotted
5. Flûte harmonique 8 - 12 p. in hout, 44 in spotted
6. Quinte 6 - 56 p. oud orgel
7. Flûte 4 - 56 p. oud orgel
8. Prestant 4 - 56 p. in spotted
9. Doublette 2 - 56 p. oud orgel
10. Fourniture 3 r. - 168 p. oud orgel

Reciet - Zwelwerk 56 noten

11. Diapason 8 - 12 p. in hout, 44 in spotted
12. Grosse flûte 8 - 12 p. in hout, 44 in spotted
13. Bourdon 8 - 56 p. oud orgel
14. Salicional 8 - 12 p. in zink-aluminium, 44 in spotted
15. Voix Céleste 8 - 44 p. in spotted
16. Prestant 4 - 56 p. in spotted
17. Quinte 3 - 56 p. oud orgel
18. Trompette 8 - 56 p. oud orgel

P e d a a l 30 noten

19. Sousbasse 16 - in hout
20. Flûte ouverte 8 - in hout
21. Bourdon 8 - in hout.

Het Anneessens-orgel is nog altijd in gebruik en in goede staat; wel een bewijs voor de gelijkheid van bouw.

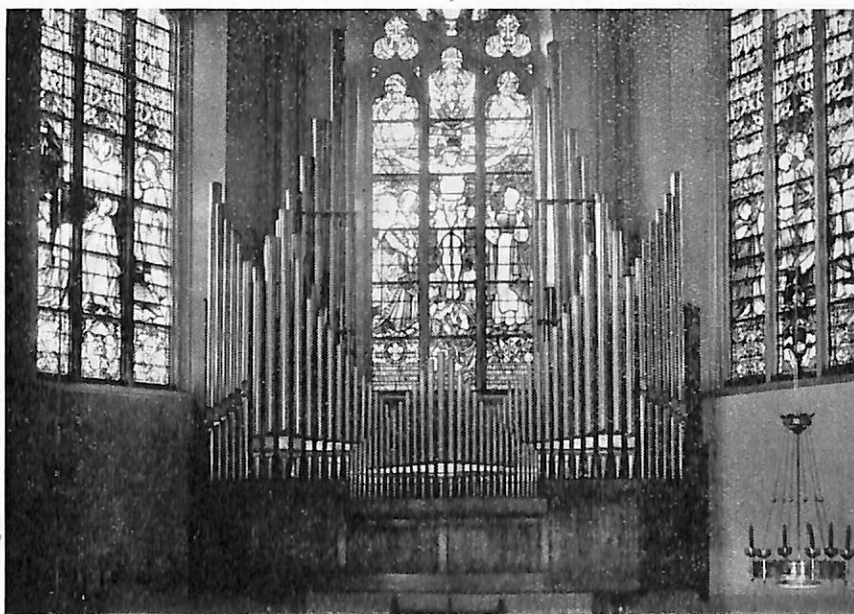
- (1) Eén enkele maal ontmoetten we de naam « Sieur Germain Le Clerc, facteur d'orgues » (Kerkarchief St-Maarten, Ieper, 1805). Zonder de minste twijfel is hier spraak van René Germain. Is Le Clerc soms de naam van zijn vrouw?
- (2) Deze nota werd ons bereidwillig overgemaakt door Eerw. Heer Edm. Verhaeghe, uit Wervik, aan wien onzen besten dank.
- (3) Zie L. A. Rubbrecht: Geschiedenis van Watou, blz. 277.
- (4) Wij ontmoeten Sr. René Germain te Ieper voor het onderhoudswerk aan de orgels in de St-Pieterkerk van 1803 tot 1810 (zie Schalmei, IV, 13) en in de St-Maartenskathedraal van 1805 tot 1817 (zie Schalmei, III, 69). Hij vernieuwt de pijpen van het orgel te *Wulveringem* (bij Veurne) « in 't eerste der ja-

We mogen deze geschiedkundige schets niet beëindigen zonder een bijzonder dankwoord aan Zeereerwaarde Heer Pastoor Devisschere, die ons met de meeste welwillendheid de nodige archiefstukken ter hand stelde.

A. DESCHREVEL

ren 1800 » (De Ware Vlaming, Jan. 1883, blz. 79). Te *Poperinge*, in de St-Janskerk, wordt het orgel vanaf 1810 tot ca 1820 regelmatig nagezien door Sr Germain, alias Garmin of Garmeyn (Kerkarchief). In *Oostvleteren* onderhoudt Germain het orgel van 1803 tot 1817; reeds in 1821 komt er « mijnheer Degryse orgelmaeker tot Wervik het orgel erstellen ». Mogen we hieruit besluiten dat René Germain einde 1820 gestorven is? Opsporingen in de overlijdensregisters te Ieper brachten geen antwoord.

- (5) Hier worden de tongwerken vernoemd; uit de opsomming leren we dat de Hautbois (zie dispositie hierboven) een superius-spel was van 29 noten; ook wordt een Clarinette sup. vermeld die dus later moet zijn toegevoegd, evenals de Bombarde.
- (6) Hij ondertekent de overeenkomst: C. L. van Houtte, orgelmaker.

Orgel in de kerk der PP. Dominikanen, Gent, gebouwd door Mr Loucke.
De speeltafel is links vooraan in het koor.

Brief van Cavaillé - Coll

aan de Heer Strauven

IV.

Wij verwijzen terloops naar de inleiding der vorige brieven om elk misverstand bij voorbaat onmogelijk te maken. (N.v.d.R.)

Paris le 26 Septembre 1853.

Mon cher Mr. Strauven,

La triste nouvelle de la mort de Mr. Huytens que vous m'avez anoncée par votre dernière lettre m'a bien affligé. Je partage bien sincèrement la douleur qu'a du éprouver son excellente Dame d'une aussi cruelle séparation mais la religion qui a des consolations pour tous les malheurs n'aura pas manqué d'adoussir les peines de son cœur en pensant qu'un aussi vénérable Mari ne peut être allé que dans le ciel pour y attendre son excellente compagne de sa vie sur cette terre de douleur et de larmes. Veuillez je vous prie mon cher Mr Strauven exprimer à Madame Huytens combien je ressents son affliction. (1)

J'écris aujourd'hui a Mr Van Hache (2) pour lui retourner les dessins et le petit dessin du Porche ou du Jubé qu'a fait notre ami Liénard, sur ses indications Mr van Hache pourra modifier son projet. Je regrette bien que notre ami soit aussi pressé de besogne et qu'il n'ait pas pu nous donner d'autres projets. Mais il m'a dit que la disposition du Buffet était bien et qu'il se mettait a votre disposition pour etudier et donner les dessins pour les détails de l'exécution. J'ai conservé un calque du projet de Mr. van Asche et si je puis obtenir un moment de Lienard je lui ferai donner quelque autres indications. En somme je crois que Mr Van asche se tirera tres bien de se travail son projet est bien entendu pour la construction quand aux détails d'ornementation nous aurons le temps de les demander et de les obtenir de notre architecte Mr van Assche. Vous soumettez aussi qu'à Mr le Doyen les modifications que je lui demande et celles qui sont indiqué par notre artiste.

a Dieu mon cher Monsieur Strauven veuillez

présenter nos hommages respectueux a Mr. le Doyen et a Madame Strauven et mes amitiés a toute la petite famille.

votre dévoué

C. Cavaillé Coll

Dr. Gevaert nous a accompagné à St Vincent de Paul le professeur de Piano du conservatoire de Gand, il est sorti tout émerveillé en disant qu'il n'avait jamais ni en entendu de comparable.

Aujourd'hui Mr Albert daurange (3) est venu avec un de ses amis pour entendre le même orgue, il est parti non moins content. Je lui ai dit que nous aurions tout en main aussi bien à St Nicolas. Mr van Assche vous mettra le dessin du piano Erard.

(1) De lezer herinnert er zich aan dat wij de tekst letterlijk overnemen.

(2) Hier is sprake over J. B. van Assche, Bouwmeester hertostraet nr. 13 by de Anjuin Lei te Gent.

(3) Naam onleesbaar, gelijkend op Daurange.

COR KEE

ORGANIST VAN ZAANDAM.

Naar de Zaan gaat een mens alleen als het goed weer is en rustig. 'n Grote salonboot brengt U over het brede water van het Y en het Noordzeekanaal in een half uur. Er draaien bijna geen molens meer — en er moeten er honderd en meer hebben gestaan — maar de wind waait er staag over het vlakste land van Holland. Wijdheid en rust in het Zaanland. Langs de rivier staan de driftige fabrieken en in de haven lossen houtboten met Zweedse en Finse namen. — Langs de oevers ligt een van de nijverste repen van Hollands bodem. En toch vol rust. Zelfs de trein glijdt bijna onhoorbaar naar het Noordwesten.

Daar, in een zijstraat, waar ge maar komt over 't boogbruggetje, woont Cor Kee. Het is rustig in zijn Ooievaarstraatje, het is rustig in zijn werkkamer. En de Zaanse koffie, waarover hij me zo uitdagend en appetijtelijk had geschreven, wàs er gereed en wàs er goed. Het is er licht op deze zomerdag. Er staat een vleugel, een clavecimbel, een harmonium, een bibliotheek langs de wand. En onder een sigaar valt het praten gemakkelijk. Hij doet het zo rustig en zo met overtuiging. Hij heeft het orgel lief en daarom weet hij er zo goed van te spreken. Hoe hijzelf, jong nog, reeds op de orgelbank zat, lessen kreeg van mijnheer Stelder, wiens broer organist was van de katholieke kerk. Bij hem leerde hij een goede pedaaltechniek en klom er op tot de Sonaten van Mendelssohn. Op zijn 13^e jaar kreeg hij lessen van de Zaanse orgelpionier, de enthousiaste romantiek, aan wie de orgelvrienden in Nederland meer te danken hebben dan zij nog weten: Jan Zwart, die zijn kleine leerling bewonderde om zijn Mendelssohn en

hem liet voortdoen. Dan volgt hij op het Amsterdams Conservatorium het onderwijs van Jan - Baptiste de Pauw, uit de school van Lemmens, die hem de geheimen van het spel leert.

Ondertussen wordt hij organist aan de Doopsgezinde Kerk in Zaandam, dan in Amsterdam in de kleine Doopsgezinde kerk aan het Singel, waar nog een orgel van Strümpfler stond, klein, maar 'n juweel, dat later, helaas, gesneuveld is in de vernieuwingswoede en waarvan de pijpen eenvoudig versmolten werden. Ge kent dat triest verhaal...

Uit 34 mededingers wordt hij gekozen om organist aan de Ron-

de Lutherse Kerk te worden, dat schoon gebouw, dat met zijn groen koperen koepel het stadsbeeld domineert en u, nog in de trein, welkom heet in Amsterdam. Dat schoon gebouw met een heerlijke accoustiek en 'n prachtig orgel van Bätz uit 1830, met 3 klavieren en 47 registers. Bij de sluiting van deze kerk ging hij over naar de Oude Lutherse kerk aan het Spui, waar hij, buiten de kerkdiensten, in de zomer geregeld orgelconcerten geeft. Nog een aantal jaren heeft hij het orgel in de Ronde Luthherse Kerk voor de radio bespeeld. Kerk en orgel zijn nu echter in reparatie, en men hoopt binnen afzienbaren tijd het gebouw als concertzaal in gebruik te nemen. Ook het orgel zal dan weer de belangstelling kunnen gaan trekken die het verdient.

Praat met Cor Kee over oude orgels en hij wordt warm, en vurig weet hij te spreken over die wonderbare klank, die de oude bouwmeesters deze instrumenten wisten mee te geven. Hij weet ze bij tientallen op te noemen in de dorpen van Holland. Ze zijn nog bijna ongerept geble-

ven, eensdeels doordat ze slechts weinig gebruikt werden in ten hoogste twee diensten per week, anderdeels doordat de parochie er het geld niet voor had om aan de vernieuwing mee te doen, wat maar een gelukkige omstandigheid was.

Ja, die orgelklank! Wanneer je daar van jongs af mee bent opgegroeid, ga je ook innerlijk die klanken horen en het klankbeeld gaat er ontwikkelen. Hoe zijn die te realiseren? De eenvoudigste weg — wat nog niet de gemakkelijkste is — is de improvisatie; kwestie van het beluisteren van eigen innerlijk en volledige kennis van de mogelijkheden van het instrument. En Cor Kee is zelf een uitnemend improvisator. De andere weg is de compositie. Als we over compositie praten, schiet hij los. Hij spreekt over strenge zelfcritiek en het ontwikkelingsproces van de innerlijk beluisterde klank. Eerst durf je die niet neerschrijven, het is er nog te vaag. Het groeit, en ineens is het er en dan wordt de eigen innerlijke klankvoorstelling genoteerd. Hij laat me zijn laatste werken zien en wijst er op, dat het notenbeeld steeds eenvoudiger wordt. Hij is kerkorganist en weet dus, waar hij de bronnen zijner inspiratie kan vinden. De oude kerkmuziek heeft ons zo een enorme rijkdom nagelaten in haar melodieën. Maar die rijkdom moet in ons gemoed kunnen groeien. Wij mogen dit materiaal niet als grondslag van een constructie gaan bezigen. Bloemen groeien toch maar onder de weldaad van zonlicht, vocht en warmte, en we maken ze toch niet op de draaibank, ook al is dat hout zelf eens gegroeid. Deden we dat, dan zouden we een muziek krijgen, waarin geen lyriek meer te vinden was. En die bezit de oude hymnische kerkmuziek toch in zo hoge mate! En toch behoeft dat niet tot individualisme te leiden. Er kan een kunst uit voortkomen, die door een goedwillende gemeenschap wordt verstaan en opgenomen. In dit opzicht heeft hij een grote bewondering voor de Tien Orgelkorallen van Flor Peeters: Daarin is de oude grondstof persoonlijk verwerkt na een innerlijke rijpwording. Hetzelfde spreekt voor hem uit Distler's « Nun komm' der Heiden Heiland », terwijl hij in het werk van Pepping het verstandselement te veel op de voorgrond ziet, ten koste van de lyriek.

In zijn « Psalmen voor orgel » bedoelt Cor Kee de oude melodieën, die gegroeid zijn uit het Gregoriaans, de Psalmmelodieën van de 15^e en de 16^e eeuw, te laten opbloeien in het klankbeeld van onze eigen tijd. Maar de vocale melodie blijft in al zijn bewerkingen de hoofdzaak. « We moeten, » betoogt hij, « weer terug naar een orgelmuziek, die gebonden is aan de waar-

lijk vocale stijl van het Gregoriaans en de daaruit ontsproten koraalmelodieën. Geen instrumentale stemvoering en geen sextensprongen meer. Die vertroebelen het polyphone lijnenspel. Laten de componisten die melodieën willen schrijven eerst maar eens de „Melodieleer” van Smits van Waesberghe doorwerken, dan krijgen ze een beter inzicht in wat een melodie is en wat een melodie van een componist eist. »

Weer haalt hij een handvol stukken voor de dag: « Muziek voor de Eredienst » staat er aan de kop. Het is in de serie, bij Ars Nova te Goes uitgegeven, waaraan ook anderen hebben bijgedragen. « Ik wil, » zegt Cor Kee, « een reeks eenvoudige composities schrijven voor eenvoudige organisten en eenvoudige orgels. Maar dat is moeilijk. » Hij heeft reeds vijf bundels doen verschijnen. Variaties op psalmmelodieën die bij het kerkpubliek goed bekend zijn. Om het bekende in deze muziek, de telkens weer opduikende melodie, herkennen de mensen ze, door de verrassende bewerking, die iets nieuws brengt, wordt hun aandacht gescherpt. En in verband met de herleefde belangstelling in de oude Lutherse liturgie, die zeer dicht bij de liturgische vorm van de oude Roomse kerk staat, verwacht Cor Kee ook van de zijde der kerkkoren en hun leiders een grotere belangstelling in de verwerking van dit oude en toch zo nieuwe materiaal: « Alleen zullen ze aan het woord van de oude koster moeten denken, die kennis nam van de liturgische beweging en zei: „Dat ze oppassen! Een kerk is geen modelboerderij.” Waarmee hij maar zeggen wilde, dat een levend geheel zich moeilijk aan al te strakke banden laat leggen. »

De grotere werken van Cor Kee, zijn « Psalmen voor Orgel » (uitg. Alsbach, Amsterdam), waarvan reeds drie bundels verschenen, zijn stukken die een grotere virtuositeit en ook een groter orgel vragen. Hij droeg ze op o.a. aan Hendrik Andriessen, Flor Peeters, Antoon v.d. Horst, zijn zoon Piet, die reeds een bekwaam organist is. Rijp werk van een man die weet wat hij in zich hoorde, die zijn instrument te meer liefhad naarmate hij het beter leerde kennen en beter leerde gebruiken naarmate hij het beminde. In Zwitserland speelt men zijn werk graag en veel, Jean Langlais speelt het in de Amerikaanse Pro-Cathedraal te Parijs.

Hij woont aan de Zaan, in een rustige straat; rustige kloeke figuur, die de schoonheid van de hemel onder de mensen wil brengen. Dat zij naar hem luisteren.

Piet VISSER

Bach

Kunnen alle orgelpijpen hem nog dragen
onder de branding van zijn melodie?
Buigen de hoogste pijlers niet de knie
als zijne klanken door de beuken jagen?

Van zijne kracht staat iedre steen bedropen.
Hij werpt gewelven door de ruimten rond.
En waar zijn jubel nog het eind niet vond,
zong hij de wolken en den hemel open.

De verste bogen barsten. Uit de stralen
der brandvensters van alle kathedralen
stijgt hij omhoog: een jubelende zon.

De klokken hangen zwijgend in hun toren.
Alleen de stormende orgels kan ik horen,
Zijn hooglied dragend naar Gods horizon.

IGN. DE SUTTER
(naar het Duits van Dagmar Nick.)

Aanvullingen betreffende "Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie"

Toen wij in 1947 onze beschrijving van « **Het Orgel van de St-Martinuskerk te Haringe** » publiceerden (zie Schalmei, 2^e jaargang, Nrs 1 en 2), dan wisten wij nog niets af van het orgel aldaar vóór 1778. Sedert hebben wij de hand kunnen leggen op de « Beschryvinge van de parochiale kercke van Haringhe... ofte grooten inventaris van de meubelen, deselve kercke competerende. » Hierin lezen we:

« Het orgel gemaect in het jaar 1663 door **François van Isacker** van Veurne is eenen viervoeter die redelyck wel gaet, maer de pypen van geen goede materie. Den ouden koster met naem Joannes Benedictus van Trecht een man van goeden geest heeft eenen Echo bygevoeght die hij selve gemaect heeft. Synde in een caducken staet en wat te kleyn voor de kercke is hy afgebrocken in het jaer 1778.

Nota desen orgel hadt geen positif. »

Wij hebben onze aantekeningen nagekeken nopens die orgelbouwer; wij vinden hem terug in Diksmuide:

Kerkrekeningen 1662-63:

« Betaelt aen **Franchoy van Isacker**, orgelmaecker, over tvisiteeren van den orgel... »

Enkele jaren later, rekeningen 1666-67, treffen we er (zijn zoon?) **Vincent van Isacker** aan om «trepareeren den cleenen orghel». (J. Weale: Les Eglises du Doyenné de Dixmude, blz. 73).

★

In De Schalmei 1948, blz. 117, vernoemt Berten De Keyzer in verband met het orgel in Oost-Eeklo « de naam van een tot nog toe onbekend orgelbouwer, **Monsr. Gaillard** » voor het jaar 1667.

Uit die zelfde tijd is ons een **Joris Galliaert** bekend, werkzaam in Diksmuide:

Rekening 1672-73

« Betaelt Joriis Galiaert over het vermaecken vanden orghel. »

Rekening 1677-78:

Betaelt Joore Galliaert over vermaecken van den orghel. »

(J. Waele: Les Eglises du Doyenné de Dixmude, blz. 77 - 78.)

★

In zijn geschiedkundige gegevens nopens « **Het Orgel in de St-Martenskerk te Kortrijk** » vermeldt Berten De Keyzer voor de jaren 1638-40, Jacob Paridaen, als vermoedelijk knecht van orgelbouwer Gerard Medaert (Schalmei 1949, blz. 50).

Uit de lijst « Musiciens de la Collégiale Notre-Dame à Courtrai » (Mémoires du Cercle Historique et Archéologique de Courtrai, T.V., blz. 127) blijkt dat **Jacobus Paridaen** kapelaan-organist was der Lieve Vrouwekerk vanaf 1636 tot aan zijn dood in 1676. Het zal dus in die functie geweest zijn dat hij Medaert bijstond.

★

Terechtwijzing: Geslacht Van Belle

In onze geschiedkundige schets over « Het orgel van de St-Bertinuskerk te Poperinge » (Schalmei 1948, blz. 138-140) hadden wij het over de Ieperse orgelbouwers Van Belle. Door een paar getekende pijpen immers werd ons ook Guillelmus van Belle bekend. In de lezing van het aangeduide jaartal nochtans was er onzekerheid en meningsverschil: de Heer Loncke las als waarschijnlijk 1686 en 1687 (zie Schalmei 1948, blz. 122). De ééne pijp die wij konden nagaan leek ons eerder 1656 te dragen. Uitgaande van die lezing hebben wij dan ook Guillelmus doen doorgaan als vader van Jan van Belle. Door de publicatie van archivalia over het orgel uit de Augustijnenkerk te Ieper (zie Schalmei 1949, blz. 107) is het zeker geworden dat Guillelmus de zoon was van Jan en dat dus moet gelezen worden 1686. De geschiedenis van het orgel in Poperinge moet dus in dien zin gewijzigd worden. De werkljst wordt nu:

Jan van Belle

1669-70: Nieuwpoort

1674: Poperinge.

1679 - 1685: Diksmuide.

1682: Ieper (Sch. '49, blz. 107).

1684: St-Winoksbergen (Sch. '49, blz. 7).

1686: Brugge.

Guillelmus van Belle:

1686-87: Poperinge : Uitbreiding (bewijs pijpenmateriaal).

1694-95: Nieuwpoort : onderhoud (voornaam hier niet aangegeven) (Sch. '49, blz. 109).

★

Bouwsteentje

In « Ingelmunster - Verzamelde Opstellen » handschrift bewaard door de Heer Notaris Paul Schotte, lezen wij volgende aantekening nopens het kerkorgel:

« In 1580 werd een nieuw orgel geplaatst door een zekeren **Sybrant** van Brabant mits 406 carolus guldens of 812 pond par. en mits overname van den ouden orgel die in 1504 reeds was hersteld geworden. »

Kan ons iemand verder inlichten nopens die Sybrant?
A. DESCHREVEL

mixturen

* *Bornem*: wij excuseren ons bij de lezers voor het feit dat wij in een der vorige nummers ten onrechte schreven dat het archief der abdij aldaar nog niet volledig in orde gebracht was. Het tegendeel is waar, de abdij bezit een buitengewoon grote en goedgeordende bibliotheek. Vermoedelijk hebben wij ons vergist bij het vernemen dat al het orgelnieuws nog niet volkomen uit het archief samengelezen was.

* *Jos Bruurs* speelde ter gelegenheid van het Zangtornooi te Hoogstraten op 24 September jl. de volgende orgelwerken voor ter afwisseling der zanguitvoeringen door het Koor van Loonhout, Oostmalle en Westmalle: Fuga in a kl. van J. S. Bach; Twee Miniaturen van Flor Peeters; Tweede Symphonie van L. Vierne.

* *In Memoriam*: Na een langdurige ziekte overleed onze goede vriend Frans Olyslaegers, jong begaafd dichter te Morsel. Enkele leerlingen der vroegere Tilburgse school zullen zich hem herinneren. « De Schalmey » biedt aan de achtbare familie en aan Mej. Ria Van Oudenhoven hare oprechte gevoelens van deelneming. Dat hij ruste in vrede!

* *Dhr G. Verschraegen* speelde het nieuw orgel der Dominicanerkerk te Gent in met de volgende werken: Suite in Do Gr., Purcell; Partita « O God », J.S. Bach; Concerto nr. 5 in Fa Gr., Händel; Pièce héroïque, C. Franck; Scherzo, Verschraegen; Cantabile uit de 2e Symphonie van Meulemans; 5e Symphonie eerste beweging van Widor. Het orgel heeft 27 registers en werd in het koor geplaatst. De photo ervan vindt u elders in dit nummer.

* *In Memoriam*: Onze sympathieke vriend O. Van Puyvelde, Dirigent van het bekend koor « Crescendo », Directeur van de Muziekschool te Ledeberg en Organist der St-Pieterskerk te Gent (binnen) verloor zijn jonge vrouw. Zij was een zeer bescheiden, zorgzaam en hartelijk vrouwtje, allen die haar gekend hebben zullen haar gedachtenis met de beste gevoelens met zich dragen. Aan Omer bieden wij de innigste deelneming aan en wensen hem dezelfde moed die hij steeds in gans zijn leven betoond heeft. Dat zij ruste in vrede!

* *In Memoriam*. Op 8 Oogst overleed te Kruishoutem de Heer Prudent van Rechem, organist-titularis, en vader van Hendrik, 1° prijs voor orgel van het Conservatorium te Gent. Wij hebben de overledene gekend als een gemoedelijk mens en als een gedegen organist. Aan Mevrouw en Hendrik bieden wij onze gevoelens van oprechte deelneming.

* *Onze Muziekuitgave*: nog een paar exemplaren blijven ter beschikking van de liefhebbers van gemakkelijke en mooi orgelmuziek. 10 fr. het exemplaar.

* *Pater Titus Timmermans*, organist van de Abdij van Tongerlo, voerde, ter gelegenheid der zanguitvoering door het Knapenkor van het St-Jozefscollege en het Mannenkor van Aarschot de volgende orgelwerken uit: Canzona post il Communio, Frescobaldi; Thema met variaties, Sweelinck; Preludium en fuga in si kl., J.S. Bach; Cantabile, C. Franck; Koraal, fuga en Hymne op Ave Maris Stella, Flor Peeters.

* *Hub. Houët* speelde te Antwerpen in de Dominikanerkerk ter gelegenheid van een Artifex-concert het volgend programma (19 Sept.): Preludium in d van

Pachelbel; Variaties over « onder de groene Linde » en Fantasie op de manier van een echo, Sweelinck; Vers in G, John Blow; Suite in D (4 delen), Stanley; Choral varié sur « Veni Creator », Duruflé; Pastorale, A. De Klerk; Toccata van Andriessen.

* *George Robert* hield een orgelbespeling in dezelfde kerk, eveneens voor Artifex op 3 October: Fantasia in d, Sweelinck; Koraalvoorspel « O Lamm Gottes », Pachelbel; Passacaglia en Fuga; Koraalvoorspel « Nun komm' der Heiden Heiland » beide van J.S. Bach; Pastorale, C. Franck; Sonata da chiesa, H. Andriessen.

* *Piet van den Broek* hield een orgelbespeling in de parochiekerk te Ulicoten (Orgel van Gebroeders Vermeulen) (21 reg.): Trumpet voluntary, Purcell; Noel VI, Daquin; Preludio, Corelli; Twee koraalvoorspelen en Preludium en fuga in D, J.S. Bach; Koraalimprovisatie, Karg-Elert; Koraal en Scherzo, Flor Peeters; Toccata, Andriessen; Finale uit de IIe Symphonie van Widor.

* *Prof Peeters* die nu terug voor enkele maanden op concerttournée in Amerika verblijft speelde een grootse Bach-herdenking in de Abdij te Tongerlo: Preludium en fuga in D, in A; Twee Koraalvoorspelen; Passacaglia en fuga; Twee koraalvoorspelen; Kleine fuga in Sol; Toccata en fuga in re kl.

* *Hartelijke felicitaties* aan dhr en Mevr. Pels-D'Hondt bij de geboorte van hun eerste kindje Anton. « De Schalmey » wenst mede het kindje een lang en gelukkig leven.

* *Wij kunnen niet nalaten* een uittreksel uit « Het Volk » van Gent over te nemen waarin er sprake is over sport en orgel! Wij weten niet welke sportman uit de Zes Dagen hier bedoeld is. Het doet er echter niet toe. « Totnogtoe was het Espagne (Albert Espagne, fantasie-organist) die naar de massa ging door het repertorium aan het milieu aan te passen: lichte operetten, marskes en gekende aria's. Maar Woensdagavond meende de massa op haar beurt te moeten opklimmen naar de artist, onder de vorm van facteur 141. Hij klom over de afsluiting met twee exports in de handen, waggelde naar het orgel toe en terwijl Meneer Espagne ne potpourri speelde op Gentse heldenliederen, goot de facteur het ene glas over de orgelist zijn broek en als hij beteuterd naar het onstemde gezicht van Espagne keek, liet hij de inhoud van de tweede pint in het mechanisme van de geluidsversterkers zijpelen... En daarmee had de sportman zich opgewerkt tot de hoogte van de kunstenaar. 't Is nog goed dat de facteur geen Frans verstond, als meneer Firmin hem eindelijk weggekregen had en Espagne een slepend « Reviens, veux-tu? » inzette. » (Het Volk, Gent 10 Februari 1950, onder titel « Trilt in uw graf, Trilt Gentse Helden! »)

* *Moeder schenkt kerkorgel* (in Engeland). Over drie jaar was George, de zoon van Mevr. Margret Ripley gevaarlijk ziek liggend aan diphterie. De geneesheren hadden geen hoop. Maar Mevr. Ripley bad de Kleine Theresia van het Kind Jesus en George overwon de crisis. Uit dankbaarheid deed Mevr. Ripley de belofte het nodige geld te geven voor een orgel in de kerk van de H. Familie te Bleckpool. Verleden week, op de feestdag van de H. Theresia, werd het orgel van 1000 pond gewijd door Bisschop Pearson, hulpbisschop van Lancaster. (The Univers 13.10.50). Zulk een gift is het bewijs van de praktische zin der Engelsen. Zij is heel wat nuttiger dan de overvloedige en dikwijls kunstloze beelden (bondieuserie) en andere voorwerpen die onze kerken ontsieren. Moge het voorbeeld van Mevr. Ripley ook bij ons navolgers vinden. (Z.E.H. Lippens - St-Michiels, Gent)

* *Noord-Nederland* bouwt, goddank, weer orgels, en veel. Laten we hopen, dat er goede instrumenten bij zijn. Het een lukt eens wat beter dan het ander, de ene kerk heeft een betere acoustiek, de andere een minder goede, de ene pastoor heeft een grotere portemonnaie...

* Het huis *Verschueren* te Heythuysen (L.) bouwde het orgel voor de kerk van de H. Stephanus te Stevensweert, met 2 kl. + Ped. en 17 reg. De inspelingshad plaats op 6 Augustus door dhr Nico Zeyen Jr met een programma variërende tussen Heinrich Isaac en Flor Peeters. Adviseur P. Zeyen.
Op 13 Augustus speelde Nico Zeyen het nieuw orgel in (3 kl. + Ped., 28 reg.) te Lindenheuvel, met een programma van Ger. Scrox tot en met Jos. Jongen. Adviseur P. Zeyen.

Op 30 September hoorden de parochianen van Leeuwen-Beneden in de kerk van St-Alphonsus hun nieuw orgel inspelen door Piet Hermann. Op 2 kl. + Ped. speelde hij na het plechtig Lof een zestal werken (Bach, Clérambault, Lœillet, Reger en Andriessen), terwijl hij op 1 October tijdens en na de, door Z. H. Exc. Mgr W.P.A.M. Mutsaerts gecelebreerde, Hoogmis werken van Sweelinck en Bijster speelde. Adviseur van dit orgel was Dr Kerssemakers.

De parochiekerk van de H. Maria Onbevlekt Ontvangen te Oss beleefde op 8 October de inspelings van het nieuwe orgel (3 kl. + Ped., 32 reg.) door Hub. Hoët. In de oude neo-gotische kast van 1880, waar de fa Walcker in 1807 haar opus 814 in had gebouwd, doch dat niet meer behoorlijk functioneerde is een bijna geheel nieuw instrument geplaatst. Het inspelingsprogramma vermeldde werken van v. d. Gheyn, Bach, Stanley, Clérambault, Duruflé, de Klerk en Vierne. Adviseur was Prof. A. Smijers.

Op dezelfde dag zegende Z. H. Exc. Mgr W. P. A. M. Mutsaerts het orgel in van de Bossche Bisschoppelijke Kweekschool. Op 2 kl. + Ped. heeft dit orgel 14 reg. Piet Hermann speelde werken van Weckmann, Bach, Buxtehude, Karg-Elert, Strategier en Vierne.

* *Firma Pels* van Alkmaar - Lier plaatste een orgel in de kerk van Sint-Cornelius te Den Hout, van 2 kl. + Ped., 21 reg., onder advies van Dr Kerssemakers. Inspeeling door Pierre Oomen Jr met werken van Bach, Franck, Boëllmann, Nieland en Widor, op 3 September. De kerk van de HH. Martelaren van Gorcum aan het Stieltjesplein te Rotterdam kreeg haar nieuw orgel te horen op 10 September, met een programma met werken van Brosg, Bach, Pachelbel, Reger, v. Antalfy, Andriessen en Liszt, gespeeld door P. J. Ooest. Het orgel telt 21 reg. op 2 kl. + Ped. Adviseur was Dr C. Huigens OFM.

1 October was de inhuldiging van het orgel te St-Andries door Remi Ghesquiere (met werken van Bach, Benoit en Rheinberger) en E. H. Bernolet (met werken van Bach, Franck en Flor Peeters). Het orgel telt 17 reg. op 2 kl. + Ped.

Op 8 October werd te Heer Hugowaard het nieuwe orgel in de kerk van de H. Dionisius ingewijd. Op 2 kl. + Ped. heeft dit orgel 12 reg. Adviseur was Albert de Klerk, die ook de inspeeling verzorgde met werken van Mozart, Balbastre en Franck, terwijl de Rooms Kath. Zangvereniging Huygenwaert o.l.v. P. Groot, Mozart's Ave Verum en Händel's Alleluia zong.

* *Firma Vermeulen* van Alkmaar bouwde het orgel voor de parochie van O. L. Vrouw Hemelvaart te Voorburg, onder advies van Dr P. J. de Brunn, met 2 kl. + Ped. Het inspelingsprogramma, met werken van Clérambault, Franck en Andriessen vermeldde geen organist.

* *Orgelbouwer Gerard D'Hondt* van Herselt kwam gereed met een orgel van 3 kl. + Ped. met 29 reg. voor de kerk van Meerhout. Het werd door Prof. Flor Peeters ingespeeld met een programma dat werken bevatte van Bach, Corelli, Fiocco, Lœillet, Franck, Flor Peeters, Purvis en Camiel van Hulse.

* *Orgelstad Haarlem* gaat in dit winterseizoen vijf orgelconcerten geven in de Gemeentelijke Concertzaal, waar een Cavaillé-Coll-orgel staat. Dit instrument stond eerst in Amsterdam, waar het in 1875 in het Paleis voor Volksvlijt werd geplaatst en door Alex. Guilmant ingespeeld. Nadat de belangstelling voor het orgel, aanvankelijk zeer groot, gedaald was, werd het orgel verwaarloosd en tenslotte verkocht naar Haarlem. Daar werd het ontdaan van zijn sleepladen en voorzien van een « moderner » soort windladen. (Hoe krijgt iemand het in zijn hoofd!) Het instrument bestaat nu 75 jaar, en ter gelegenheid daarvan wil men de maker eren met een serie concerten, die gegeven zullen worden resp. door Jac. Bijster (26 October), Dr Anth. v. d. Horst (23 November), Albert de Klerk (« 1 Januari), George Robert (8 Februari) en Gebr. Verschraegen (15 Maart).

* *Voor onze Engels-lezenden:* (Uit Chesterton's Father Brown)
Inspector: « In my opinion, that machine can't lie. »
Father Brown: « No machine can lie, nor can it tell the truth. »

(P.S. Het is minder voor onze Engels-lezenden dan wel voor de liefhebbers van het Hammond; maar die kennen over het algemeen genoeg Amerikaans hiervoor.)

* In Amsterdam bestaan serieuze en gevorderde plannen, om de Nieuwe Lutherse Kerk (« nieuwe » met een korrel zout te nemen. het gebouw dateert van de 18^e eeuw) tot concertzaal te bestemmen. Ligging en ruimte en — wat meer zegt — acoustiek EN het orgel zijn er buitengewoon geschikt voor. Zou dat niet het orgelcentrum van Amsterdam kunnen worden?

* *Nog in Amsterdam* is men bezig aan een Vlaams-Nederlands kerkmuziekfeest ter gelegenheid van het veertigjarig dirigenten-jubilé van Theo van der Bijl. « De Schalmey » wenst hem allereerst van harte proficiat daarmee, maar ook Nederland en Vlaanderen. Voor een aantal jaren reeds verzorgde hij met zijn koor — en niet te vergeten met het orgel van zijn kerk — een maand van Vlaamse Missen ». Nu heeft een uitvoerend comité een programma samengesteld dat loopt van 27 Augustus tot en met 12 November, waarin op elke Zondag in de Hoogmis en in het Lof een ander koor komt zingen en een andere organist op dit grootste van Nederlands orgels komt spelen. Er worden uitsluitend werken van Noord- en Zuid-Nederlandse componisten uitgevoerd, uit het verleden en uit het heden, zodat we een uitnemende wapenschouw van ons kerkmuzikaal Nederland en Vlaanderen kunnen verkrijgen. De Kerle en Lassus. Flor Peeters en Cés. Franck, Jean Schrijvers en Hendrik Andriessen, Ph. Loots en Sweelinck, Hubert Cuypers en Jan Mul. Johan Weegenhuysen en Albert Thoenis en nog veel meer namen prijken op het keurig uitgegeven programma.

* *Bedrich Janacek*, de Tsjechische organist, heeft in de onlangs gerestaureerde kerk van Loenen a/d Vecht een recital gegeven op het nieuw gebouwde orgel van het huis Flentrop van Zaandam, met werken van Buxtehude, Seger. Brixi, Bach, Söderholm en Nielsen. Dit orgel telt 2 kl. + Ped. en 17 reg. Het is een evenwichtig instrument geworden, waarop zich de onvervalste

orgelmuziek goed laat spelen. Mogelijk had de grond wat zwaarder gekund (de subbas is wat zwak voor een groot werk als de Passacaglia), Buxtehude's Prelude en Fuga in re klein klonk er uitstekend op, evenals Seegr's Fuge in si klein en Söderholm's Sonatine. Orgelbouwer Flentrop heeft eens te meer bewezen, dat een orgel niet per se groot behoeft te zijn om een echt orgel te zijn. Dat vraagt alleen een weloverwogen dispositie en voor alles een juiste intonatie. Maar deze laatste is dan ook werk voor de kunstenaar. Janacek vertolkte zijn programma met veel smaak. De beide orgelchoralen van Bach in een wel wat snel tempo.

* *Het Bruckner-orgel te Sankt-Florian bij Linz* in Oostenrijk behoeft dringend restauratie. De Abt van Sankt-Florian doet daarom een oproep aan allen die in het orgel en in Bruckner belang stellen, om een bijdrage te zenden voor het herstel van dit instrument.

* *Hugh Giles*, een Amerikaan, maakte onlangs een reis door Spanje en besteedde zijn aandacht vooral aan de orgels die hij daar vond. « Spanje is een schatkamer voor hen die van een orgel houden. » schrijft hij in de New-York Herald. « Er zijn orgels, die al meer dan vijfhonderd jaren dienst doen en het nog goed doen. » Spanje heeft tekort aan elektrische energie door de droogte, die het water uit de rivieren houdt, en daarom was hij genoodzaakt, des nachts de orgels te bespelen. In Cordova vond hij aan weerskanten van de speeltafel twee knoppen, met mannenkoppen versierd. Trok hij die uit, dan zakten de kaken der koppen omlaag en kwam er een nogal sterke luchtstroom uit de open monden zodra hij een der lagere toetsen

op het klavier aansloeg! Hij stond er verstomd van de schoon gesneden orgelkassen in Sevilla en Granada. Daarentegen viel hem het peil van de Spaans organisten niet mee, wat hij weet aan de gewoonte van teveel improviseren en te weinig degelijke en zakelijke studie.

* *Het Domkoor van Aken* is naar Oostenrijk geweest. In de Prunksaal van het Landeshaus te Linz hield Prof. Grüninger uit Weinheim een feestrede over de betekenis van Bach en Bruckner voor de Eredienst, waarbij hij beide orgelvirtuosen vergeleek, die zich verenigden in de Gloria Dei, met twee grondpijlers der christelijke cultuur.

* *Wij verontschuldigen ons bij de lezers voor het lang uitblijven van dit nummer. Wij kunnen hen echter verzekeren dat wij daaraan geen schuld hebben, doch door onvoorziene omstandigheden en overdadig werk in de drukkerij is verlaat.*

Wij kunnen nu de abonneenten berichten dat het laatste nummer van deze jaargang een volledige lijst zal bevatten van al de orgelbouwers en hun werk die in de loop van die vijf jaar in « De Schalmei » vermeld zijn. Dit zal een uitzonderlijk waardevol document zijn voor hen die zich aan de geschiedenis van de orgelbouwkunst interesseren.

Er zijn nu nog enkele abonneenten die voor het jaar 1950 hun abonnementsgeld niet gestort hebben. Mogen wij daar nu spoedig op rekenen?

RECHTZETTING

In verband met het artikel over het orgel van Mr Loncke te Ledeberg, waarin dhr Loncke aan onze correspondent spreekt over de winddruk van zijn, en ook andere orgels. Daar er personen zijn die hierdoor een bedekte aanval meenden te zien op het orgel van Mr Anneessens in het Strop te Gent waarover Flor Peeters met de grootste lof schreef in een schrijven aan dhr Paul Anneessens zelf, hebben wij goed gevonden Mr Loncke zelf over die kwestie te spreken, daar

wij steeds elke polemiek uit ons tijdschrift weerden. Ziehier het antwoord van Mr Loncke:

« Indien het mocht zijn dat sommige personen in mijn gezegde een aanval zien op het orgel van mijn collega en vriend Paul Anneessens, dan kan ik hen verzekeren dat ik zelfs niet aan het orgel van het Strop gedacht heb, en dat ik er zeker niet in deze woorden zou over spreken gezien ik dit orgel nog zelfs niet gezien heb.

Jos. Loncke »

WIJ STELLEN TE KOOP:

EEN NIEUW ORGEL VAN 14 SPELEN

electro-pneumatisch

Te schrijven: Redactie van De Schalmei

BOEKBESPREKING

Geschiedenis van de Muziek in de Nederlanden, door Professor VAN DEN BORREN.

Zo toen ik het boek opensloeg, viel er het prospectus van de uitgeefster uit met het portret van de schrijver. De sympathieke kop van de oude wijze mens, die Prof. v. d. Borren is. Ik zie hem nog voor ons staan en ik hoor nog zijn prettige stem vertellen over César Franck, die hij zo hoog vereert. In mijn aantekeningen z't en nog kriebelig beschreven brieven met wat musicologische nota's van zijn hand, want men vroeg hem over de musicologie nooit vergeefs.

Vanzelfsprekend is deze «Geschiedenis» maar een samenvattend overzicht van al wat de «Nederlands» — vroeger noemde men hen «Flamminghi» of ook wel «Belgae», doch immer was het begrip dat met deze namen werd uitgedrukt hetzelfde: de bewoners van «die laghe Landen bi der See» — in de muziek hebben voortgebracht. Of wij dan reeds niet lang wisten, dat het hier vroeger het oord was der klassieke polyphonie, dat wij de leermeesters waren van gans Europa, dat hier de schoonste gewrochten in tonen zijn ontstaan? Maar wij stellen ons daarmee niet tevreden, en omdat wij die muziek der «Laghe Landen» zozeer beminnen, is elke uitbreiding van onze kennis daarvan, en elke verdieping van ons inzicht, en elke nieuwe belichting van wat wij reeds wisten, ons van harte welkom. Alleen reeds daarom verheugt ons deze aanwinst onzer literatuur. Te meer nog, nu zij is bijenegebracht door zulk een vaardige hand, gesproken uit zulk een rijke geest.

Ik heb dit eerste deel gelezen als ware het een roman. (Alleen de Gallicismen der vertaling in het Nederlands doen U een alinea soms tweemaal herlezen). Maar het beeld is scherp als een schilderij van Gerard David.

Bij de herlezing van dit eerste deel ben ik aanstonds gaan zoeken naar wat er te vinden was over ons orgel. Daarbij constateren we een merkelijke vooruitgang aan belangstelling voor de muziek van het orgel tegenover vroegere schrijvers. Maar we leren er tegelijk uit, dat voor het orgel en zijn geschiedenis in de Nederlanden nog veel, zeer veel te doen is. Over het instrument zelf en zijn groei spreekt de schrijver nagenoeg niet, en dat is ook niet te verwonderen: staat immers de nasporing naar de documenten der orgelgeschiedenis nog in de kinderschoenen! Het is de verdienste van dit boek, dat het ook in dit opzicht niet meer geeft, dan volstrekt te verantwoorden is. Dat is het prettige in de methode van Prof. v.d. Borren: Alleen datgene te geven, wat historisch verantwoord en documentair navijnsbaar is.

Hij heeft zich dan moeten beperken tot de mededelingen over de componisten en hun muziek. Hij zet ze in het verband dat hun muziek te zien geeft en wijst de ontwikkeling van de een uit de andere in klare woorden aan. Maar wanneer wij dit beperkte en niet in details afdalende hoofdstuk over de orgelmuziek in de Nederlanden lezen, zien wij, dat onze organisten en orgelcomponisten zeer veel moeten hebben geschreven, ook al is er van hun voortbrengselen verhoudingsgewijs slechts zéér weinig bewaard gebleven. Uit de lacunes in de opgaven van Prof. v.d. Borren bemerken we ook, dat de studie van en het onderzoek naar het Nederlandse orgel en zijn muziek de laatste jaren niet heeft stilgestaan: Een handboek als dit kan onmogelijk tot op de laatste dag «bij» zijn. Ik mis er de verwijzingen naar de «Oud-Nederlandse Meesters» van Prof. Flor Peeters, ik zie er, in een noot van blz. 417, verwezen naar de «in het vooruitzicht» gestelde Sweelinck-heruitgave. Deze is reeds

in 1941 gepubliceerd. Maar wie de oude Nederlandse orgelmuziek wil gaan spelen, måg dit hoofdstuk, måg heel het boek van Prof. v.d. Borren niet onbestudeerd laten. Het is een goudmijn. P.V.

Karl. H. WÖRNER: **Musik der Gegenwart, Geschichte der neuen Musik.** — Mainz (1949), B. Schott's Söhne. — 259 blz. 8-vo.

Uit alle publicatie's die de laatste tijd in Duitsland verschijnen, blijkt, dat de Duitsers met koortsachtige haast bezig zijn, de sinds 1933 verloren tijd op cultureel gebied, in te halen. Hetgeen op zichzelf een verblijdend teken is. De cultuur is wel eeuwig, maar zestien zijn de helft van de leeftijd van een generatie, en een lacune van zoveel jaren is te groot om verwaarloosd en voor niets geacht te worden.

Zestien jaren lang is Duitsland afgesloten geweest van de rest van de bewoonde wereld, zodat de continuïteit verbroken werd. Dat de breuk inderdaad grondig was, ligt in de aarde van de Duitse «Gründlichkeit», maar dat de kloof zó wij was geworden, is een bewijs, dat de vernietiging der cultuurwaarden wel systematisch werd aangepakt. Intussen is de herleving een feit, en de verschijnselen die zich daarbij voordoen niet meer dan vanzelfsprekend: koortsachtige haast om het verlorene in te halen en de daardoor ontstane fouten en gebreken. Het is verheugend, dat de jonge Duitse componisten inzien, dat er inderdaad een afgrond gaapt tussen hen en de rest van de wereld. Aanstonds na de ineenslorting zijn zij begonnen en de brokstukken van wat zij hadden opgevangen vlak na de oorlog waren voor hen de enige oriëntatiepunten in een verre verte. Zij begrepen de noodzaak van een hervatting van het werk, maar konden niet dadelijk een aanknopingspunt vinden. De andere wereld was in die zestien jaar voor hen onverstaanbaar geworden. Toch wilden zij meekomen, en zij begonnen de bruggen te bouwen die de verbindingsen zouden moeten vormen.

Maar kunst is geen constructie en hun woord wordt aan de andere zijde niet of maar vaag verstaan. Het is te veel maakwerk nog om spontaan te zijn. Er is nog te veel besef van noodzaak bij. En toch moet het jonge Duitse geslacht daar doorheen, wil het weer de spontane kunstuiting kunnen bereiken.

Dat daarvoor lang en hard werk nodig is, niemand is er meer van overtuigd dan zichzelf en zij bieden hun werk waarlijk niet aan als de volmaakte hoogtepunten van nieuwe scheppingen. Zij weten te goed, dat het niet alleen maar de slagwoorden zijn, die de nieuwe kunst zullen maken, noch ook de begrippen die achter deze slagwoorden verborgen liggen: Polytonaliteit, atonaliteit, motoriek, lineariteit e.d.m. Zij weten goed, dat die begrippen moeten geanalyseerd worden en innerlijk gekend en doorleefd willen zij er iets in de praktijk mee kunnen uitrichten.

Al deze arbeid behoort te beginnen met een nederig aanvaarden der historische feiten, en het is een grote fout, hierin een vooropgezette methode dwingend te willen toepassen. Deze wijze van werken leidt tot het bijgeloof der systemen. Zo legt de schrijver van dit boek ons op hem te volgen bij zijn toepassing der zg. «Benerationslehre». Hierbij wordt uitgegaan van het verschijnsel, dat elke cyclus van dertig jaren weer anders zal zijn. Binnen deze dertig jaren overheerst een bepaalde groep mensen de cultuur en drukt er haar stempel op. Deze betrekkelijk kleine groep bestaat uit men-

sen die in of rond hetzelfde jaar geboren zijn. Dit zou zich dan periodiek herhalen. Oppervlakkig beschouwd heeft het er iets van, maar een diepere beschouwing doet zien, dat deze periodiciteit dan nogal erg onregelmatig is, maar ook, dat het voorkomen van vele groten in de kunst in een bepaalde tijd minder met de kalender dan met de genialiteit van één of meer kopstukken te maken heeft, die school hebben gemaakt en navolgers vinden.

Intussen tracht dit boek voor de jonge Duitser de weg te wijzen in het verloop der hedendaagse muziek ook buiten Duitsland. Het geeft een zeer goed overzicht en — wat nog meer waard is — een zeer goed inzicht in de loop der historie van de laatste vijftig jaar. Doch daarmee is het boek ook voor ons, buiten Duitsland, van belang geworden. Het in-elkaar-grijpen der verschillende scholen heeft de auteur goed gezien en de « afstamming » der componisten van hun « meesters » geeft de student houvast. Bij de verschillende compositie-genres is in dit werk aan het orgel nu eens de plaats toegekend die dit nog altijd voorname instrument toekomt, en worden de orgelcompositie's niet verwaarloosd, zoals wij dat in de handboeken der laatste zestig jaren gewoon zijn. Nederland en België zijn — uiteraard summier — met zorg behandeld.

Wie dit boek met aandacht heeft doorgelezen, heeft een duidelijk en getrouw beeld van de muziek der laatste zestig jaren kunnen vormen. Was dit voor de jonge Duitsers een levensnoodzaak, ons is het een zeer welkome aanwinst in de historische literatuur over ons vak. Zesendertig portretten naar uitstekende foto's sieren dit waardevol boek.

P.V.

HARVEY GRACE: The Organ Works of César Franck.
— Londen, 1948, Novello, 37 blz., 3 s.

Een herdruk van enkele artikels uit de Musical Times van 1923 met een ietwat oppervlakkige analyse van Franck's orgelstukken, doch met een aantal opmerkingen, registratie, tempo en manuaal-verdeling betreffende, die deze herdruk toch welkom doen zijn op de lessenaar van de organist, die zijn Franck spel weer eens terdege onderhanden wil nemen. De oplossing die de schr. aan de hand doet om het lange « Prière » wat interessanter te maken, nl. ruim twee bladzijden ervan te couperen, kunnen we niet bewonderen. Beter lijkt het ons — maar daarbij is de speler afhankelijk van wat zijn orgel kan bieden — dat hij een grotere, vooral voorzichtige, registratiewisseling doorheen heel het stuk gebruikt. (p. 19).

P.V.

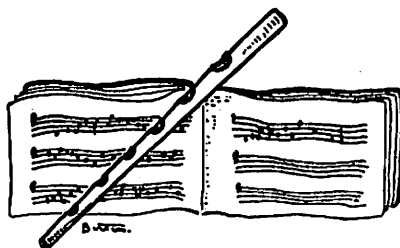
FR. HÖGNER: Hundert Jahre G. F. Steinmeyer & So. Hundert Jahre Orgelbau Steinmeyer in Oettingen. Verzeichnis der seit dem Jahre 1847 gebauten Orgelwerke.

1766 opusnummers omvat de tweede lijst, en er zijn er met drie en ook met 208 registers en alle daartussenliggende variaties in die honderd jaar gebouwd. Zouden wij een reis langs deze 1766 orgel willen ondernemen, dan zouden we de kans krijgen om heel de ontwikkeling van de orgelbouw der laatste honderd jaar te gaan zien, al zou die reis dan ook moeten lopen langs Beieren, Irak, Zuid-Afrika, China, Argentinië, Trondhjem en Papendrecht, Hamburg, Alphen aan de Rijn, Biggekerke en Passau weer naar Oettingen, om daar op de werkplaatsen te gaan vertellen, dat onze tocht buitengewoon interessant was geweest. We kunnen ook — en dat is gemakkelijker — het boekje van Högner ter hand nemen, en in die twintig bladzijden gaan lezen van de liefde voor het vak, waarmee de jonge Steinmeyer uit Goldburg-hausen na zijn schrijnwerkerstijd bij Onkel Friedrich in Oettingen, bij Aloys Thoma het orgelbouwen begon te leren, later bij Bohl in Augsburg en in Ulm bij Hechinger. Vier jaar bracht hij nog door bij Walcker in Ludwigsburg en vestigde zich in 1847 te Oettingen, waar hij in 1848 zijn eerste orgel bouwde voor de kerk van Frankenhofen in Beieren. Het was een orgel met één manuaal en niet meer dan tien registers. Van dan af komen de orgels in steeds sneller tempo uit zijn werkplaats: « De meesten der 1766 staan nog juist zoals ze werden afgeleverd ». Het honderdste orgel was 7,8 een tweemanuaalig instrument met 28 registers voor Naila (Beieren), het tweehonderdste kwam in 1880 in de Dom van München met 54 registers op 3 manualen. In 1901 stierf de stichter Georg Friedrich Steinmeyer op 82 jarige ouderdom. Zijn opvolger bouwde o.a. het grote orgel in de Dom te Passau: 208 registers op vijf manualen.

Ook in deze weinige bladzijden lezen wij als een der voornaamste opgaven aan een orgelbouwer, dat hij aan de intonatie « die sorgfältigste Beachtung » moet schenken. Met deze overtuiging werden ook de oude orgels van Ottobuuren en Amorbach, twee der prachtigste orgels van Zuid Duitsland, gerestaureerd. Ook Steinmeyer zag zich voor het probleem gesteld: Hoe passen we de teruggevonden klankwaarden uit de orgels aan bij de voortgeschreden moderne techniek van onze dagen? Het heeft veel hoofdbrekens gekost, maar, vertelt de schrijver, het is de firma Steinmeyer dan toch gelukt, om met behoud van de oude klank de moderne techniek toe te passen.

Albert Schweitzer schreef eens in het gastenboek de wens, « dass der Geist der Väter in den Kindern lebendig bleibe ».

P.V.

VOOR ARTISTIEK EN DEGELIJK WERK
Fa. L. VERSCHUEREN C. V.
ORGELBOUWERS

Ateliers te

TONGEREN L.
opger. 1937

HEYTHUYSEN Ned. L.
opger. 1891

F I R M A **DELMOTTE** DOORNIK
ORGELS

van vader op zoon sedert 1812

BOUWERS VAN HET MONUMENTAAL ORGEL VAN HET N. I. R. TE BRUSSEL

PIANO'S en HARMONIUMS

Nieuw en in occasie aan zeer voordelige prijzen

Voor orgel en algemeen musicale werken uit alle
perioden en landen: wendt U tot het oudgekende

HUIS A. MAGERMAN

GODSHUISHAMMEKE 55

G E N T

firma

Jacq. stinkens

Orgelpijpenmakers

ZEIST

LABIAALPIJPEN

TONGWERKEN

ORGELBOUW

Nieuwbouw

volgens elk systeem

★

Restauratie

en

Reparatie

van alle aard en omvang

★

Harmoniums

★

Paul Anneessens

MEENEN

Vertegenwoordigt, zelfstandig, de vierde generatie in de Orgelbouwbeweging !